

۱۱۷/هـ دولت عثمانی (ترکیه) است که به صورت قطعه، قصیده، غزل، ترجیع بند و ... نگارش یافته است. در این دفتر اشعاری از نجاتی (عیسی بیک ادرنوی متخلص به «نجاتی»، متوفای سال ۹۱۴هـ/ ۱۵۰۸م)^(۱)، ذاتی (عوض بن محمد بالیکسری رومی متخلص به «ذاتی»، متوفای سال ۹۵۳هـ/ ۱۵۴۶م)^(۲)، عبدالله شهروری، ریاضی (محمد داود اطروشی معروف به ریاضی رومی متوفای سال ۱۰۵۴هـ/ ۱۶۴۴م)^(۳)، شمسی، ضعیفی (محمد بن عبدالله قره طوی سلائیکی متخلص به «ضعیفی»، متوفای حدود سال ۹۹۳هـ/ ۱۵۸۵م)^(۴)، روحی (محمد روح الله بن صدرالدین زاده محمد امین رومی متخلص به «روحی»، متوفای سال ۱۰۷۱هـ/ ۱۶۶۰م)^(۵)، ارضی، صفوتی (علی بن احمد خیالی گلشنی معروف به «صفوتی»، متوفای سال ۱۰۰۵هـ/ ۱۵۹۶م)^(۶)، ابوالسعود افندی، باقی افندی (عبدالباقی متخلص به «باقی»، رومی، متوفای ۱۰۰۸هـ/ ۱۶۰۰م)^(۷)، عالی افندی (مصطفی بن احمد بن عبدالمولی گلیپولی رومی دفتری متخلص به «عالی»، متوفای سال ۱۰۰۸هـ/ ۱۶۰۰م)^(۸) و شیخ الإسلام یحیی افندی (متوفای سال ۱۰۵۳هـ/ ۱۶۴۳م)^(۹) و همچنین در ادامه مطالبی فقهی، ادعیه، طلسمات و ... آمده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ، رقعہ □ تاریخ کتابت: [سده ۱۲هـ/ ۱۸م

۱. هدیه العارفین، ج ۱، ص ۸۱۰.

۲. همان، ج ۱، ص ۸۰۴.

۳. همان، ج ۲، ص ۲۸۱.

۴. همان، ج ۲، ص ۲۵۸.

۵. همان، ج ۲، ص ۲۸۹.

۶. همان، ج ۲، ص ۷۵۰.

۷. همان، ج ۱، ص ۴۹۵.

۸. همان، ج ۲، ص ۴۳۸.

۹. عثمانی مؤلفی، ج ۲، صص ۴۹۸-۴۹۹.

و بخشی سده ۱۳هـ/ ۱۹۰م □ عنوانها و نشانیها: قرمز و مشکی □ نوع کاغذ: فرنگی متنوع □ تعداد برگ: ۱۷ (۹۵a - ۱۱۲b) □ تعداد سطر: میانگین «۲۰» □ اندازه متن: ۲۴×۱۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۶×۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی کرم؛ عطف و مغزی: تیماج قهوه‌ای.

ویژگیهای نسخه: در برخی برگها آثار اندک رطوبت و مرمت دیده می‌شود، برخی مطالب قلم خوردگی دارد. از برخی شعرا مانند «عالی افندی» تحت عنوان «سلمه الله تعالی» یاد شده، با توجه به تاریخ وفات وی (۱۰۰۸هـ/ ۱۶۰۰ - ۱۵۹۹م) احتمالاً این عبارات از نسخه مستنسخ عنه نقل شده است.

«شماره ۱۰۵۴۴ مجموعه»

۱۷۹ مجموعه اللطائف و صندوقه المعارف Mecmu'at el-Letā'if ve Sendukat el-Me'ārif

مؤلف: ناشناخته.^(۱)

موضوع: متنوع/ زبان: ترکی عثمانی، فارسی و عربی.

آغاز: «ز شاعر خطایی نیاید پدید نویسنده را دست باید برید»!

انجام: «رهانی ز سود و زیان خویش را رسانی به پیشینیان خویش را».

گزارش متن: این مجموعه - که جنگ وار نگارش یافته - مشتمل بر لطایف

و منتخباتی از کتب قدما، گفتارهای عرفا و فلاسفه، کلمات قصار امیرالمؤمنین (ع)

و سایر بزرگان دین و سیاست و همچنین منتخباتی از اشعار شعرای ایرانی، عرب

و ترک عثمانی است که بدون ترتیب تدوین گردیده است. از گردآورنده این مجموعه

اطلاعات دقیقی در منابع موجود به دست نیامد، جز اینکه در نسخه کتابخانه مرکزی

۱. در نسخه کتابخانه مرکزی تبریز به «اسحاق خواجه‌سی احمد بن خیرالدین، گوزلحصاری رومی» نسبت داده شده است.

تبریز به شماره «۲۶۸۶» به: اسحاق خواجه سی احمد بن خیرالدین گوزلحصاری رومی نسبت داده شده است. شاعرانی که در این مجموعه از اشعار آنها بهره جسته شده عبارتند از: محمد بن ادریس اندلسی، نظامی، والی، خواجه نصیرالدین طوسی، نابی افندی، خاتم، نفعی، سعدی، جمالی، شوکت، حالتی، آصفی، کمال خجندی، فردوسی، نحیفی، ویسی، عصّار تبریزی، کاتبی، حسن، حافظ شیرازی، سری سقطی، وهبی، صبری، امام علی علیه السلام، شافعی، مولانا عضد، شمس، فیضی هندی، عطّار، ابن یمین، ابو جعفر احمد بن یوسف، ابو تمام معن بن اوس، شاهی، کلیم، خاقانی، امیر خسرو دهلوی، عمر خیام، هاتفی، یحیی افندی، غنی کشمیری، محمد بن منصور هروی، عماد، ابو حکیمه کاتب، شرف‌الدین علی یزدی، قنالی زاده و جامی.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق زیبا □ تاریخ کتابت: [اواخر سده ۱۲ هـ / ۱۸۰۱ م] □ عنوانها و نشانیها: طلایی، شنکرف و زنگار (سبز) □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۱۸ □ تعداد سطر: چلیپا (مورّب)، سه ستونی □ اندازه متن: میانگین ۱۶ × ۱۰ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰ × ۱۳ ۱/۴ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای، ضربی، مجدول.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است؛ در برگ آغاز و انجام یک مهر بیضی ناخوانا دیده می‌شود. برخی برگها مجدول به لاجورد است. در پشت جلد عبارت: «رفعتلو عدنان» آمده که گویا کتاب نزد وی امانت بوده است.

⇐ فهرست نسخه‌های خطی فارسی (منزوی)، ج ۴، ص ۳۱۷۰؛ فهرست نسخه‌های خطی

کتابخانه ملی تبریز، ج ۳، ص ۹۴۱؛ فهرستواره کتابخانه مینوی، ص ۵۰؛

Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S. 235-236.

«شماره ۲۵۵۸»

۱۸۰ مختصر فی بیان مقالات 180 Mūhtaşar fī Beyān-i Mekālāt-i

أهل العالم والمذاهب 'Ahlū'l-'ālam ve el-Mezāhib

المختلفة لطوائف الأمم el-Mūhtalife li-Tavā'if el-'Ümem

مترجم: محمد امین بن صدرالدین، شروانی قسطنطنینی حنفی (متوقای سال ۱۰۳۶ هـ / ۲۷-۱۶۲۶ م).

موضوع: ملل و نحل / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله الذي جعلنا من الفرقة الناجية وعصمنا عن الاعتقادات الزايلة والصلوة على سيدنا محمد الهادي إلى سبيل الرشاد....».

انجام: «...اکثر مدار امور بو مقوله مکسنه لره مفوضدر نه ديلم؛ الحكم لله تعالى، إنما أشكو بثي وحزني إلى الله».

گزارش متن: در این رساله مذاهب گوناگون اسلامی و گرایشات فقهی و اعتقادی آنان مورد بررسی قرار گرفته و در پایان فرقه «حنفی» به عنوان «فرقه ناجیه» معرفی می‌گردد. این رساله بر مبنای حدیث معروف نبوی صلی الله علیه و آله «ستفترق أمّتي على ثلاث وسبعين ملة كلّها في النار إلا ملة واحدة»^(۱) و به درخواست و امر وزیر اعظم «محمد پاشا» به زبان عربی تألیف گردیده و از سوی خود مؤلف هم به ترکی ترجمه گردیده است؛ این رساله در یک مقدمه، ده باب و یک خاتمه به شرح ذیل نگارش یافته است:

مقدمه: في اختلاف المذاهب؛ باب اول: في فرق المعتزلة، باب دوم: في فرق الخوارج، باب سوم: في فرق الشيعة، باب چهارم: في فرق الملاحدة، باب پنجم: في فرق الكرامية، باب ششم: في فرق المشبهة، باب هفتم: في فرق المرجئه^(۲)، باب هشتم: في فرق

۱. بحار الأنوار، ج ۲۸، ص ۳۰.

۲. در نسخه «المرجعه» ثبت شده است.

النَّجَارِيَّة، باب نهم: في فرق الجبريَّة، باب دهم: في فرق الملاحدة الصَّوْفِيَّة؛ خاتمه: في الفرق النَّاجِيَّة.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [سال ۱۲۳۵ هـ / ۲۰٪ - ۱۸۱۹ م] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۳۰ (۶۹b - ۹۸a) □ تعداد سطر: ۱۶ □ اندازه متن: ۱۳ ۱/۴ × ۶ ۱/۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰ ۱/۴ × ۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای، ضربی، با ترنج گل و بوته.

ویژگیهای نسخه: آثار اندکی از رطوبت و آفت دیدگی در برخی برگها مشاهده می‌گردد. تاریخ کتابت به قرینه رساله پیشین این مجموعه نگارش یافت.

← خلاصة الأثر، ج ۳، ص ۴۷۵؛ عثمانلی مؤلفری، ج ۲، ص ۲۳؛ فهرس المخطوطات التَّركِيَّة العثمانِيَّة في دارالكتب المصريَّة بالقاهرة، ج ۱، ص ۲۵۲ و ج ۲، ص ۱۶۳^(۱)؛ معجم المؤلفين، ج ۹، ص ۷۴ - ۷۳؛ هدية العارفين، ج ۲، ص ۲۷۵؛

Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University., Vol.1, P.459; Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S. 66-67; Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II, S.343.

«شماره ۳۰۳۱ مجموعه»

۱۸۱ معاملات (رساله في...)

181 Mū'āmilāt

= 'İlm-i hāl

= علم حال

مؤلف: حمزه افندی درنده‌لی^(۲) (متوفای بعد از سال ۱۰۸۹ هـ / ۱۶۷۸ م).

موضوع: فقه حنفی / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله الذي بين الحلال والحرام وجعل التعليم والتعلم كمال الأنام... أمّا بعد

هر انسانه علم حالنی بلمک...».

انجام: «الحمد لله الذي هدانا لهذا... الذين فازوا بأفضل الكرامات، آمين يا رب العالمين بو رساله استعمال ایدن ربادن و فساددن و کسب خبیثدن و سایر سوق ضررلردن خلاص اولور، إن شاء الله العلیّ الاعلیّ؛ تمت الكتاب بعون الله الوهاب».

گزارش متن: رساله‌ای در احکام تجارت و بیع، ربا، مزارعه و کسب‌های حرام است؛ بنابه مقدمه رساله، از آن جهت که وصیت نامه برگوی مشتمل بر مباحث اعتقادی و اخلاقی و برخی دیگر از ابواب فقه بوده و فاقد مبحث بیع و تجارت بود، لذا مؤلف بر آن شد که این رساله را با استفاده از کتب مشهور همچون: فتاوی قاضیخان، اشباه نظائر، درر ملتقى الأبحر، مجالس رومی، تبیین محارم، شرح شرعة الإسلام، طریقه محمدیه و... به عنوان تکمله برای وصیت نامه مذکور بنگارد. این رساله مشتمل در یک مقدمه و سه باب و یک خاتمه به ترتیب ذیل نگارش یافته است: مقدمه: در بیان رفت و آمد به بازار؛ باب اول: در بیان محفوظ ماندن بیع و شراء از فساد یا کراهت، باب دوم: در بیان محفوظ ماندن از ربا، باب سوم: در بیان محفوظ ماندن از فساد مزارعه؛ خاتمه: در بیان معاملات و بیع فاسد و حرام و ناشایست. تألیف این رساله در اواخر ربیع الآخر سال ۱۰۸۹ هـ / ژوئن ۱۶۷۸ م به پایان رسیده است. این رساله در فهرس و مضادر با عناوین: رساله الرباء فی البیع و الشراء، رساله فی المعاملات، علم حال و رساله بیع و شراء ثبت شده است. این رساله به انضمام شرح و ترجمه آن توسط «اسماعیل عثمان بن ابی بکر، نیازی» در سال ۱۲۰۶ هـ / ۹۲٪ - ۱۷۹۱ م از سوی مطبعه حاجی حسین در استانبول به چاپ رسیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ نام کاتب: [خلیل بن علی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۱۱۸ هـ / ۷٪ - ۱۷۰۶ م] □ محل کتابت: [قسطنطنیه] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف و سبز □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۳۰ (۱۳۲b - ۱۶۱b) □ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه متن: ۱۱ ۱/۴ × ۷

۱. در فهرست مذکور با عنوان: رساله عقائد ضبط گردیده است.

۲. در فهرست دارالکتب المصريّة بالقاهرة هم به وی نسبت داده شده است.

سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۸ ۱/۴ × ۱۳ ۱/۴ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای، ضربی، با ترنج زمینه گل و مرغ و گوزن.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است؛ حاشیه‌نویسی اندکی دارد که در آن چندبیت شعر هم نگاشته شده است. برگها دارای کمند شنگرف و مجدول به طلا، شنگرف و خطوط مشکی است. بخشهایی از دیباچه همین رساله در برگهای (۱۶۲b - ۱۶۴b) تکرار شده است.

⇐ فهرس المخطوطات التركية العثمانية في دارالكتب المصرية بالقاهرة، ج ۲، صص ۱۵۷ و ۲۵۱؛ فهرس المطبوعات التركية العثمانية في دارالكتب القومية بالقاهرة، ج ۱، ص ۹۶؛

Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S.69; *Türkiye Yazmaları Tuplu Kataloğu*, C.II, S.206 ve 343.

«شماره ۳۰۴۴ مجموعه»

۱۸۲ معرفتنامه

182 Ma'rifet-nâme

مؤلف: ابراهیم بن درویش عثمان، حسنی فقیری ارضرومی مستخلص به «حقّی» (متوفای سال ۱۱۸۶ هـ. / ۱۷۷۲ م.).

موضوع: دانشنامه / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «حمد بی حد و شکر بی عد و ثنای مؤید بر واحد فرد احد حضرت تیرینه اولسون که هر شأنی اکوانی...».

انجام: «بو کتابی اوقیانی یازانی معرفت گنجیله بای آیت یاغنی».

گزارش متن: کتاب حاضر دائرة المعارفی است در علوم و فنون گوناگون مانند: فلسفه، عرفان، تصوّف، هیئت و نجوم، جغرافیا، تشریح و طب و ... که به درخواست «سیّد احمد نعیمی» در سال ۱۱۷۰ هـ. [مطابق ماده «غقع»] ۵۷/ - ۱۷۵۶ م در یک مقدمه،

۱. در برخی مصادر مانند هدیه العارفین تاریخ درگذشت وی سال ۱۱۹۵ هـ. / ۱۷۸۰ - ۸۱ م ثبت شده است.

سه فن و یک خاتمه به ترتیب ذیل تألیف گردیده است:

مقدمه: معرفت هیئت اسلام و احوال هر دو جهان؛ فن اول: در معرفت هیئت عالم و تفصیل حکمت اشیاء و اعیان، فن دوم: معرفت اشکال ترکیب ابدان و ماهیّت نفس انسان، فن سوم: معرفت کیفیت نیل عرفان و حقیقت حضور یزدان؛ خاتمه: معرفت آداب و ارکان صحبت یاران و اقارب و جبران.

این کتاب نخستین بار در مطبعه بولاق مصر در سال ۱۲۵۰ هـ. / ۱۸۳۴ م در قطع بزرگ به چاپ رسیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ نام کاتب: سعدالله بن علی بن احمد [ارضرومی] (۱) □ تاریخ کتابت: اوائل ماه شعبان سال ۱۲۲۴ هـ. / ۱۱ سپتامبر ۱۸۰۹ م □ محل کتابت: ارزن الروم □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۳۶۰ □ تعداد سطر: ۳۵ (اشعار دو ستونی و چهار ستونی) □ اندازه متن: ۲۲ ۱/۴ × ۱۱ ۱/۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۳۱ ۱/۴ × ۱۹ ۱/۴ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج زرشکی، ضربی، با ترنج گل و بوته.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح و با عبارت «بلغ» مقابله گردیده است؛ حاشیه‌نویسی مختصری با نام «علی»، «علی نقی» و ... دارد؛ نسخه دارای دو سرلوح سبک ترکی که نخستین آن در برگ آغازین، زمینه طلایی و زنگار (سبز) همراه نگاره‌های اسلیمی، گل و برگ الوان با جداول طلائی و الوان و سرلوح دیگری در برگ «۱۶۱» با زمینه طلایی و نگاره‌های اسلیمی، گل و برگ الوان همراه جداول طلائی و الوان، می‌باشد. در اثنای کتاب حدوداً «۳۲» تصویر و اشکال متنوع جغرافیایی و فلکی بسیار نفیس خصوصاً چهار شکل مربوط به کرة زمین (مانند تصویر برگ ۸۷) که با توجه به زمان تألیف و کتابت و عدم دسترسی به عکسهای فضائی و ... از نفاست بیشتری برخوردارند. یازده برگ آغاز نسخه فهرست تفصیلی مطالب کتاب است؛ روی برگ آغاز دستخط حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ع) در سال ۱۳۹۲ هـ. / ۱۹۷۳ م با عبارت ذیل آمده است: «هذا کتاب معرفتنامه فی العرفان و التّجوم و التّشریح

۱. نسخه حاضر هشتمین نسخه معرفتنامه می‌باشد که این کاتب نگاشته است.

للعلامة الشيخ إبراهيم حقي المتوفى سنة ١١٨٦ هـ. ابن العلامة الشيخ عثمان الأضرومي و كان المؤلف من مشاهير علماء الدولة العثمانية، أخذ العلم عن والده و عن الشيخ إسماعيل المفتي ببلدة بروسه و عن غيره؛ له كتب: منها هذا الكتاب و منها كتاب تذكرة الأحباب و كتاب الحصن الحصين و كتاب كلمات فقير الله [إسماعيل التلوي] و كتاب الكلمات العرفانية و ديوان الإلهيات و غيرها و ألف معرفت‌نامه باستدعاء صديقه العارف السيد أحمد التميمي نزيل بلدة بروسه و هذه النسخة نفيسة جداً مشتملة على أشكال و رسوم قلمية ملونة و صورت في زمن المؤلف؛ حرره العبد شهاب الدين الحسيني المرعشي التجفي سنة ١٣٩٢ هـ. بلدة قم المشرفة؛ همچنین یادداشتی مربوط به نسخه و تعیین قیمت آن به مبلغ دو هزار تومان و چند مطلب متنوع دیگر مانند: تاریخ تولد به تاریخ ١٣٠٩ هـ. دیده می‌شود. در انجام یک برگ وصیت‌نامه مؤلف (ابراهیم حقی) آمده است که آغاز آن چنین است: «بسم الله الحمد لله و صلى الله... و بعد آیتها الأخ فی الله...». ضمناً برگها مجدول به طلا و خطوط مشکی است.

== إيضاح المكون في الذيل على كشف الظنون، ج ٢، ص ٥١٢؛ دليل المطبوعات العثمانية و التركية في مكتبة الملك فهد الوطنية، ص ٢٠؛ عثمانلي مؤلفری، ج ١، صص ٣٦-٣٣؛ فهرس المخطوطات العلمية المحفوظة بدار الكتب المصرية بالقاهرة، ج ٢، صص ١١٣٠-١١٢٩؛ فهرس المطبوعات التركية العثمانية في دارالكتب القومية بالقاهرة، ج ١، ص ٢؛ قاموس الأعلام، ج ١، ص ٥٦٧؛ هدية العارفين، ج ١، صص ٤٠-٣٩؛

Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, P.115; *Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, C.I, S.480-481.

«شماره ٢٢٠٥»

۱۸۳ معروف اللغات = فرهنگ 183 Me 'ruf el-Lūgāt = Farhang-i
'Azfarī
اظفری

مؤلف: میرزا علی بخت بهادر بن محمد ولی، لکهنوی مشهور به «میرزا کلان»،

متخلص به «اظفری» (متوفای بعد از سال ۱۲۰۹ هـ./ ۹۵-۱۷۹۴ م).

موضوع: لغت / زبان: فارسی، ترکی جغتایی^(۱).

آغاز: «حمد بיעد مر متکلم نطق آفرینی را و ثنای بیحد مر خالق الخلق را که از حکم کن، همه موجودات را بوجود رسانید وجود بشر را جودش از سایر مخلوقات بمقتضاء طغرای غرای...».

انجام: «... اسم زمان چون کیلکان حاغ وقت آمدن اسم مکان چون کیلماغ بیر جای آمدن اسم آله چون نیمارسا اورمامی چیزای آله وزن».

گزارش متن: در این اثر دستور زبان ترکی و لغات آن زبان با معنی فارسی آن در یک مقدمه و دو قسم به ترتیب ذیل، در اول ماه رجب سال ۱۲۰۹ هـ./ ۲۲ ژانویه ۱۷۹۵ م در شهر لکهنو (هند) نگارش یافته است؛ مقدمه: فایده در توضیح اعراب رسم الخط ترکی و سی عوامل مانند نحو؛ قسم اول: الفاظ فارسی اول و آخرش لغات ترکی، قسم دوم: لغات ترکی اول و الفاظ فارسی آخر.

مؤلف در سرآغاز، نسبنامه خویش و جمعی از مشایخ نقشبندیّه را بیان نموده است؛ در این نسب نامه، وی از طرف پدر به «امیر تیمور گورکانی» و از طرف مادر به «ابوالخیر نقشبندی ترکستانی» می‌رسد. مؤلف در مقدمه این کتاب می‌نویسد: «... و باید دانست که همه نسل تیموریّه را، دانستن زبان ترکی عموماً ضرور است اما اینعاصی را خصوصاً بلکه از اهم مهّمات و لابدی ماناکه از بزرگان خود سماع دارم که هر که از خاندان گورکانیّه و یا نقشبندیّه باشد و آن کس از زبان ترکی بهره‌ای نداشته باشد او را ننگی عظیم است! بلکه بزرگان را در نسل وی شکّی بهم رسد!... این ترکی، جغتایی و ازبکیست...؛ غرض آنکه هر

۱. این لهجه از زبان ترکی - که از خانواده ترکی جغتایی محسوب می‌شود - در خاندان امیر تیمور گورکانی که مدتی در هندوستان حاکمیت داشته‌اند، مرسوم بوده است؛ کتاب بابرنامه تقریباً با همین لهجه نگارش یافته است.

که را بر ترکی جغتایی دست‌رسی به هم رسد بر همه انواع ترکی قادر گردید و لا فلا...؛ بناءً علیه آنچه از خط دستخطی اوستاد خود میر کرم علی مرحوم - روح الله روحه - که در علم ترکی وحید و فرید روزگار بودند متفرّق و متشتّت غیر مردف نوشته یافتیم و آنچه کتب ازوشان خود خود خواندم و بر کتب حاشیه‌ها نوشته داشتیم...؛ غرض، از صد کتاب معتبر ترکی تورانی و ایرانی و ایرانی و رومی که در مدّت هفت، هشت سال لغات متفرّق و مشتّت جمع مینمودم اکنون در سواد لکهنو بتاريخ غرّه ماه رجب سنه ۱۲۰۹ هجری در مدّت یک سال تمام اتفاق ترتیب افتاد؛ اما ابیات برای اسناد و لغات جهت طوالت کلام نیاوردم... امید آنست که بعد تفحص و خوض بسیار اگر سهوی... یابند... بقلم اصلاح برین بنده احسانی فرمایند؛ ماناکه در تدوین و ترتیب این فرهنگ بسا لیل و نهار دود چراغ خوردم و به محنت بسر بردم...».

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [اواخر سده ۱۳ هـ / ۱۹۰۰ م] □ عنوانها و نشانیها: قرمز □ نوع کاغذ: هندی □ تعداد برگ: ۵۰ □ تعداد سطر: ۱۳ □ اندازه متن: ۱۷ × ۱۰ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱ × ۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] سرمه‌ای. ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است. در آغاز تملک «محیی الدین احمد» دیده می‌شود. لبه برگهای آغازین، اندکی آفت دیده است. کلمات ترکی به رنگ قرمز نگاشته شده است.

← فهرست مشترک نسخه‌های خطی فارسی پاکستان، ج ۱۴، صص ۲۵۴ و ۲۷۲؛ فهرست نسخه‌های خطی فارسی موزه ملی پاکستان، کراچی، ص ۳۴۵.

«شماره ۶۱۷۱»

184 Ma'lumāt

۱۸۳ معلومات

مؤلف: داود بن کمال، قوجه‌وی رومی مدرّس مشهور به «قره داود» (متوفای

۹۴۸ هـ / ۱۵۴۱-۴۲ م).

موضوع: کلام / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «بسم الله و بحمده معلوم اوله که الله عظیم الشان حضرت تلرینک ماتریدییه گوره یگر می ایکی...».

انجام: «... بعض اشاعره عنونده قرآن لفظی حادتر و معناسی قدیمدر و بونک فسادى جمله دن اظهر در».

گزارش متن: رساله‌ای کلامی بر اساس مسلک و مشرب ماتریدی است که در آن به بررسی موضوعاتی مانند صفات باری تعالی، حسن و قبح، قدرت خدا و... پرداخته شده و علاوه بر آنها متعرض مباحث منطقی نیز می‌شود؛ بیشترین مطالب این رساله در نقد مذاهب کلامی اعتزال و اشاعره است، هر چند مسلکی که در پایان اختیار می‌گردد، نزدیک به مکتب اعتزال می‌باشد؛ یادآوری می‌شود بنیانگذار مسلک ماتریدیّه «ابومنصور ماتریدی» (متوفای ۳۳۳ هـ / ۹۴۵ - ۹۴۴ م) می‌باشد. این رساله با عناوین «معلوم اولکه، اعلم» در چند بخش نگارش یافته است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق متمایل به رقه □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ هـ / ۱۹۰۰ م] □ عنوانها و نشانیها: مشکی و قرمز □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۳ (۸۳a - ۹۵a) □ تعداد سطر: ۲۸ □ اندازه متن: ۱۸ × ۱۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱ × ۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده و نسخه بدلها نیز با عبارت «خ ل» ثبت شده است. در برگ آغازین محل دفن مؤلف، کنار قبر «محمد افندی برگوی» ذکر گردیده است.

← عثمانلی مؤلفری، ج ۱، ص ۳۹۹؛ قاموس الأعلام، ج ۵، ص ۳۶۲۸؛ هدیه العارفین، ج ۱،

Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu, C.IV, S.56.

ص ۳۶۱؛

«شماره ۱۴۹۰ مجموعه»

۱۸۵ معنیات

185 Mū'am-myāt

ناظم: امراالله بن عبدالله، ادرنوی متخلص به «امری» (متوفای سال ۹۸۲ هـ. ۷۵/ - ۱۵۷۴ م).

موضوع: معنای منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «گجندی سنبل گلد[ی] گل آنکله دلخوش ایلدم

یوزین اکدم دلبرک زلفن فراموش ایلدم».

انجام: «اگر بزمند اول شاهک قلورسه در دیسی باقی

ایدر لر جانی اوسینه انی ترجیح عشاقی».

گزارش متن: مجموعه معنایی منظوم بر اساس اسامی اشخاص و به ترتیب الفبا است. هر یک از معنایها در یک بیت آمده، لیکن برخی از حروف یا نوشته نشده و یا اینکه ناتمام مانده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ ترکی □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ هـ. ۱۹ م] □ عنوانها و نشانیها: قرمز □ نوع کاغذ: فرنگی قدیم، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۳۰ (۹۲b - ۱۲۲a) □ تعداد سطر: میانگین «۱۱» □ اندازه متن: میانگین ۲۰×۱۱ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰×۱۲ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج زرشکی، مجدول به زر، با ترنج.

ویژگیهای نسخه: قلم خوردگی‌های اندکی در متن دارد؛ عناوین به رنگهای قرمز و اندکی به شنگرف نگارش یافته است؛ در اواخر بخشهایی از برگها سفید و نانوشت مانده، گویا کاتب می‌خواسته بعداً بدان بیفزاید؛ این بخش نسبت به سایر بخشهای مجموعه تازه‌تر است. در انجام دو مهر هشت گوش «عبد الزاجی احمد ۱۲۵۴» آمده است.

عثمانلی مؤلفلری، ج ۲، ص ۷۷؛ قاموس الأعلام، ج ۲، ص ۱۰۳۶؛ هدیه العارفین، ج ۱، ص ۲۲۷.

«شماره ۸۳۰۳ مجموعه»

۱۸۶ نسخه دیگر^(۱)

186 Ayni Eser (2)

آغاز: «باسمه سبحانه و تعالی،

گجندی سنبل گلدی آنکله دل خوش ایلدم روین اکدم دلبرک زلفن فراموش ایلدم».

انجام: «طوت دلک ای قند کندکده لب دلدارهم

امکه یوخسه ویرر اغزک دادنی اول غنچه فم

...» ناتمام.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [سال ۱۰۳۵ هـ. ۲۶/ - ۱۶۲۵ م] □ عنوانها و نشانیها: مشکی □ نوع کاغذ: فرنگی، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۲ (۴۰b - ۴۱a) □ تعداد سطر: ۱۳ و ۱۴ □ اندازه متن: ۱۳×۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۹×۱۲ سانتیمتر □ نوع جلد: مشمی [گالینگور] زرشکی؛ عطف: تیماج قرمز. ویژگیهای نسخه: در انجام امضای «نرگس لاجوردی» که برگها را شماره گذاری کرده، دیده می‌شود.

«شماره ۵۳۷۱ مجموعه»

۱۸۷ معنیات

187 Mū'am-myāt

ناظم: رموزی (متوفای بعد از سال ۹۷۷ هـ. ۷۰/ - ۱۵۶۹ م).

موضوع: معنای منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «بسم الله الرحمن الرحيم

فتح معنای کلام قدیم مبتد به واسطه انتها

نام خدا ذکر و شکر خدا».

انجام: «شغل فقه اوزره ایمش سن نچه ای و نچه یل

فقه‌های حنفی و تیره نه دیرلر ای دل

۱. این نسخه تنها شامل (۲۸) بیت آغازین این منظومه است.

کتابتندن اورکوب ایدرسم نولاییم

کم ام کتابت دن اولدی کوکل نسیم».

گزارش متن: در این رساله مجموعه‌ای از معنیات منظوم یکی از شاعران گمنام سده دهم هجری امپراتوری عثمانی با تخلص «رموزی» است که در سال ۹۷۵هـ./ ۱۵۶۷م به نام سلطان سلیم خان ثانی (۹۸۲-۹۷۴هـ./ ۱۵۶۶-۷۴م) سروده است. شاعر گویا در سال ۹۷۷هـ./ ۱۵۶۹م از سوی دربار عثمانی (عالی باب) به یمن مأموریت داشته و در آنجا تاریخ یمن را نیز به نظم کشیده است. آگاهیهای بیشتری از «رموزی» در مصادر موجود به دست نیامد. در این منظومه حدوداً (۸۰۰) بیت از انواع معماهای تحصیلی، تکمیلی، تسهیلی و تزییلی همراه الفاظی (کلید) که در آنها تعمیه شده، آمده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: سال ۱۰۳۵هـ./ ۲۶ - ۱۶۲۵م □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۳۰ (۱۱b - ۴۰a) □ تعداد سطر: میانگین «۱۷» □ اندازه متن: میانگین ۷×۱۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۹×۱۲ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] زرشکی؛ عطف: تیماج قرمز.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده و حاشیه نویسی اندکی نیز دارد. کلید معماها در کنار هر بیتی به رنگ قرمز نگاشته شده است.

«عثمانلی مؤلفری، ج ۳، ص ۱۰۱ (ذیل ترجمه علی عالی افندی).

«شماره ۵۳۷۱ مجموعه»

۱۸۸ معنیات

188 Mū'am-myāt

ناظم: ناشناخته.

موضوع: معنای منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «...قادر می سنگ مه اوله قرشکده نمایان

برگز آلب مرآته بق ای خسرو خوبان».

انجام: «ایاغک باش ایدل شمعک ایللی بخشنده گیجه نک

بور بو شاه اسمینی گیجی المشدر صفادن دل

«...» ناتمام.

گزارش متن: مجموعه‌ای منظوم از معنیات بر اساس اسامی اشخاص است که هر

کدام در بیت به صورت رباعی نگارش یافته است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ ترکی □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳هـ./ ۱۹م] □ عنوانها و نشانیها: مشکى □ نوع کاغذ: فرنگی قدیم، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۳ (۸۹b - ۹۱a) □ تعداد سطر: ۱۶ □ اندازه متن: ۲۰×۱۱ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰×۱۲ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج زرشکی، مجدول به زر، با ترنج.

ویژگیهای نسخه: قلم خوردگی‌های اندکی در متن مشاهده می‌شود، دو برگ سفید و نانوشت مانده است؛ این بخش بعداً نونویس شده است.

«شماره ۸۳۰۳ مجموعه»

۱۸۹ معنیات

189 Mū'am-myāt

ناظم: جمعی از شعراء.

موضوع: معنای منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «سجده قلمغه سکا ای رخلری باغ ارم

روی خوبک عکسی صوده گورب سرو اولدی خم».

انجام: «مجروح خنجری اولیجک دیدی ای جوان

سسوسن بترسیه بیریدر ز خاک هر زمان».^(۱)

۱. این مصرع چنین خوانده می‌شود.

گزارش متن: رساله‌ای مختصر در معما بر اساس اسامی اشخاص به ترتیب حروف الفبا است که از قنالوزاده، عبیدی چلبی، وامری از شعرای نامی دولت عثمانی (ترکیه) نقل گردیده و در این اثر نگارش یافته است؛ ضمناً در ذیل ابیات حل رموز (کلید) و جواب آن نیز ذکر شده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [سال ۹۷۸ هـ / ۷۱۰ - ۱۵۷۰ م] □ عنوانها و نشانها: شنگرف □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۴ (۸۱a - ۸۴a) □ تعداد سطر: ۸ □ اندازه متن: ۱۵ × ۷ ۱/۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۲ ۱/۲ × ۱۳ ۱/۲ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج زرشی بدون مقوا، مجدول با ترنج زمینه اسلیمی.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده و بخشهایی از معماها و اشعار در هامش نگارش یافته است. آثار اندک رطوبت بر فراز برگها مشاهده می‌شود. در برگ آغاز یک تملک محو شده «... نظر قلی بن...» آمده است. تاریخ کتابت به قرینه برگ «۱۲۴» همین مجموعه نگارش یافت.

«شماره ۹۰۷۲ مجموعه»

۱۹۰ مفتاح الأسرار = رمل 190 Miftāḥ el-Esrār = Reml

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: علوم غریبه / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين والصلوة والسلام على محمد وآله... وبعد بلگل کم بو علم اون ایکی برج اوزره در...».

انجام: «... احکام کلی بیان ایلدی اول نسنکم ذکر اولندی؛ لا یعلم الغیب إلا الله والله أعلم بالصواب».

گزارش متن: رساله مختصری در علم رمل است که بر اساس عناوین دوازده گانه

بروج (سنبله، حمل، سرطان و...) و در بخشهای پایانی به صورت سؤال و جواب نگارش یافته است، ضمناً چند سؤال و جواب هم از خواجه نصیرالدین طوسی (متوفای ۶۷۲ هـ / ۷۴ - ۱۲۷۳ م) نقل شده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق متمایل به نسخ □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ هـ / ۱۹ م] □ عنوانها و نشانها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۵ (۹۰b - ۱۰۵a) □ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه متن: ۱۷ × ۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱ × ۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: در انجام نسخه چند اصطلاح در رمل و اشکال ۱۶ گانه رمل مشاهده می‌گردد.

«شماره ۳۳۸۳ مجموعه»

۱۹۱ مفتاح الرمل 191 Miftāḥ er-Reml

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: علوم غریبه / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «اون ایکی برج اوزرینه ایالمشیر ابتدا اتشی تفتنون و تدی (۱) اودرو (۵) مائلدر رو...».

انجام: «... غیر فائده بقدر دیو حکم ایدسن؛ لا یعلم إلا الله؛ تمت».

گزارش متن: رساله مختصری در علم رمل است که در چندین باب و مسأله نگارش یافته است. در منابع و فهرس موجود تحت عنوان: مفتاح الرمل جز اثر «میر محمد حسین بن شهاب الدین» که به زبان فارسی است^(۱)، آگاهی نیافتیم و همچنین ارتباط این

۱. نسخه‌ای از آن تحت شماره «۴۷۰/۵» همین کتابخانه نگهداری می‌گردد.

دو نسخه از جهت ترجمه آن بودن و... مشخص نگردید و احتمال دارد بین این دو ارتباطی نباشد. در فهرست موزه بریتانیا از رساله‌ای به نام: مفتاح الزمل یاد شده که احتیاج به بررسی بیشتری دارد.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق متمایل به نسخ □ تاریخ کتابت: [سده ۵۱۳ ه. / ۱۹۰ م] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۱ (۵۰a - 61a) □ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه متن: ۹×۱۷ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: آثار اندکی از رطوبت روی برخی برگها مشاهده می‌گردد.

← فهرست نسخه‌های خطی همین کتابخانه، ج ۱۲، ص ۵۹؛

Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, P.132.

«شماره ۳۳۸۳ مجموعه»

۱۹۲ مفتاح العبر = ترجمه Miftāh-i el-'Aibar = Tercüme-i تاریخ ابن خلدون Tārīḥ-i 'Ibn-i Haldun

مترجم: وزیر عبداللطیف صبحی پاشا بن عبدالرحمن سامی پاشا، موره‌وی (متوفای

سال ۱۳۰۲^(۱) ه. / ۱۸۸۵ م).

موضوع: تاریخ عمومی / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «کتاب ثانی ابتدای خلقتن بوانه دک قبائل عربک شعوب و اجناسی

و معاصر لری... مقدمه اولی امم عالم و شعوب و قبائلی و اجمالاً نسب لری بیاننده در...».

انجام: «... مرو نام بلده ده عرب النده مقتول اوله رق ساسانیان دولتی هجرت سنیه

۱. در هدیه العارفین و ایضاح المکون تاریخ درگذشت وی سال ۱۳۰۳ ه. / ۸۶ - ۱۸۸۵ م ثبت گردیده است.

نک اوتوزنجی سنه سنده منقرض اولدی و البقاء لله الواحد القهار».

گزارش متن: ترجمه‌ای نیکو و دقیق از کتاب: العبر و دیوان المبتدأ و الخبر فی أيام العرب و العجم و البربر مشهور به «تاریخ ابن خلدون» تألیف: قاضی ولی الدین عبدالرحمن بن محمد، اشبیلی حضرمی مالکی معروف به «ابن خلدون» (متوفای سال ۸۰۸ ه. / ۶ - ۱۴۰۵ م) می‌باشد. تاریخ ابن خلدون شامل یک مقدمه و سه کتاب به نحو ذیل است: مقدمه شامل فضیلت و فوائد علم و دانش تاریخ و تحقیق روشهای آن و اشاره به اغلاط مورخان؛ کتاب نخست: در اجتماع و تمدن و یاد کردن عوارض ذاتی (خواص و قوانین) آن، چون: کشورداری و پادشاهی، کسب و معاش، هنرها و دانشها و بیان موجبات و علل هر یک؛ و همین بخش به تدریج از باب تسمیه کل به جزء به «مقدمه ابن خلدون» شهرت یافت و به جهت اهمیت آن از اوائل قرن نوزدهم میلادی مورد توجه خاورشناسان واقع گردید و در فاصله اندکی به زبانهای مختلف اروپائی ترجمه گردید.

کتاب دوم: در اخبار عرب و قبیله‌ها و دولتهای آن از آغاز آفرینش تا روزگار ابن خلدون و در آن اشاره‌ای است به برخی از ملت‌ها و دولت‌های مشهور که با ایشان همزمان بوده‌اند، مانند: نبطیان، سربانیان، ایرانیان، بنی اسرائیل، قبطیان، یونانیان، رومیان، ترکان و فرنگیان؛ کتاب سوم: در اخبار بربر و موالی ایشان چون زناته (ناحیه‌ای از ساراگوس در اسپانیا) و بیان آغاز حال و طوایف ایشان و کشورها و دولتهایی که به ویژه در دیار مغرب تشکیل داده‌اند.

مقدمه ابن خلدون (کتاب اول) ابتدا در زمان سلطان احمد ثالث (۴۳ - ۱۱۱۵ ه. / ۳۰ - ۱۷۰۳ م) از سوی «شیخ الاسلام محمد بن پیری بن محمد، شهری رومی متخلص به صاحب و مشهور به پیری زاده» (متوفای سال ۱۱۶۲ ه. / ۱۷۴۹ م) به ترکی ترجمه

گردیده^(۱) که در یک جلد به چاپ رسیده است و نسخه‌هایی از آن در کتابخانه‌های ترکیه (نور عثمانیه، موزه طوپ قاپی سرای، سلیمانیه، عاشر افندی، حمیدیه و...) نگهداری می‌شود. ترجمه دیگر، از آن یکی از وزیران، ادبا و علمای برجسته دولت عثمانی عبداللطیف صبحی پاشا (مترجم همین نسخه) است که بخشهای بعدی این تاریخ را به ترکی ترجمه نموده است، البته شایسته تذکر است که در برخی مصادر همچون: عثمانلی مؤلفلری و هدیه العارفین آمده که: «وی جزء اول از کتاب ثانی مقدمه ابن خلدون را به ترکی ترجمه نموده و آن را مفتاح العبر نامیده است»؛ لیکن با توجه به تفصیل فوق، مقدمه ابن خلدون شامل «۶» باب بوده که مجموعاً جلد نخست تاریخ ابن خلدون را تشکیل می‌دهند و مجلدات بعدی (کتاب دوم و سوم) از مقدمه معروف خارج می‌باشند و احتمالاً در تقسیم این تاریخ اشتباه کرده‌اند چرا که مقدمه ابن خلدون کتاب ثانی ندارد بلکه باب دوم دارد، بنابراین «صبحی پاشا» کتاب دوم از تاریخ ابن خلدون را ترجمه نموده (نسخه حاضر) است. احمد رفعت افندی نویسنده شهیر ترک در اثر کم نظیر خود لغات تاریخی و جغرافیه در ذیل ماده «ابن خلدون» می‌نویسد^(۲): «مقدمه سنی سلطان احمد ثالث زماننده پیریزاده و تمامی صبحی پاشا حضرتلری ترکیه به ترجمه بیورمشلردر و طبع اولنمشدر»؛

۱. پیری زاده گویا فقط تا باب پنجم مقدمه ابن خلدون (کتاب اول) را به ترکی ترجمه نموده و از ترجمه باب ششم صرف نظر کرده است؛ چنانچه هامر [Hammer] خاورشناس برجسته آلمانی طی مقاله‌ای که در مجله آسیائی در سال ۱۸۲۲/۱۵۲۳۷ به زبان فرانسه منتشر کرد، می‌نویسد: «مقدمه ابن خلدون از مهمترین تألیفاتی است که در پایتخت دولت عثمانی شهرت دارد و از کتبی است که کلیه رجال و وزیران و امراء و عموم روشنفکران و کارکنان دستگاههای مختلف دولت عثمانی [به ترجمه ترکی مقدمه ابن خلدون دلبستگی عظیمی دارند] و آن را [با اشتیاق تمام] مطالعه می‌کنند»؛ وی برای تأیید گفتار خود در اهمیت کتاب مزبور عناوین فصول بابهای پنجگانه مقدمه را منتشر ساخت و اظهار تأسف شدید کرد که بر باب ششم اطلاع نیافته است؛ چه، وی می‌دانست که این باب از مهمترین منابعی بوده است که «حاجی خلیفه» در تدوین کشف الظنون از آن بهره جسته است.

۲. این عبارات به خط زیبایی بعداً به کتاب چاپی اضافه گردیده و ممکن است از «رفعت افندی» نباشد؛ این نسخه چاپی نفیس در بخش فهرست نویسی نسخه‌های خطی کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی^(ره)، در قم موجود است.

همچنین شمس الدین سامی در کتاب ارزشمند خود قاموس الأعلام می‌نویسد: «ابن خلدونک تاریخندن بر مقدارینی لسان ترکی به ترجمه ایتمش...»؛ این عبارات نشان می‌دهد که صبحی پاشا تاریخ ابن خلدون را به تمامه یا حداقل بخشی از خود تاریخ ابن خلدون را به ترکی عثمانی ترجمه و چاپ نموده است.

کتاب حاضر ترجمه «کتاب ثانی» از تاریخ ابن خلدون است که در اخبار عرب و قبیله‌ها و دولتهای آن از آغاز آفرینش تا روزگار ابن خلدون می‌باشد و در آن اشاره‌ای نیز به برخی ملّتها و دولت‌های مشهور آن دوره همانند: نبطیان، سریانیان، ایرانیان، بنی اسرائیل، قبطیان، یونانیان، رومیان، ترکان و فرنگیان گردیده است.

این کتاب (ثانی) شامل دو مقدمه و یک گفتار به شرح ذیل است: ۱. در ملّتهای جهان و اختلاف گروههای مردم و گفتاری در انساب آنان؛ ۲. در کیفیت وضع انساب اهل دُول و...؛ و گفتاری هم درباره گروههای مردم، منشأ و اختلاف طبقات و انساب هر طبقه از آنها. ضمناً برای هر طبقه از امتهای و خاندان سلاطین مشجری ساخته و ریشه و نسب آنان به تفصیل توضیح داده شده است.

یادآوری می‌شود مفتاح العبر همراه تألیف دیگر مترجم (عبداللطیف صبحی پاشا)، تکلمة العبر، در استانبول به سال ۱۲۷۶ هـ. / ۶۰-۱۸۵۹ م از سوی مطبعة تقویمخانه عامره به چاپ رسیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ زیبا □ کاتب: یوسف مخلص □ تاریخ کتابت: ۴ صفر سال ۱۲۷۵ [۲] هـ. / ۱۴ سپتامبر ۱۸۵۸ م □ عنوانها و نشانیها: قرمز □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۱۳۸ □ تعداد سطر: ۲۵ □ اندازه متن: ۱۲×۲۰ ۱/۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۳۳ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] آبی.

ویژگیهای نسخه: این نسخه به گمان بسیار قوی نسخه اصل می‌باشد که به دستور و امر

مترجم کتابت گردیده است و همچنین در حاشیه و متن بعداً از سوی خود مترجم تصحیح گردیده است. حاشیه‌نویسی نسبتاً زیادی با نشان «مترجم» دارد و ضمناً مطالبی هم از معجم البلدان و ... نقل شده است؛ برخی از تعلیقات با مرکب مشکی آغشته به طلا (مرکب‌های سلطنتی) به خط رقعہ - که به نظر می‌رسد خط مترجم است - نگارش یافته است. برخی از کلمات متن به همین خط قلم خورده و صحیح آن در بالای کلمه یا در حاشیه نوشته شده است. در هدیه العارفین (ج ۲، ص ۵۷۱) از شخصیتی با نام «یوسف متخلص به خالص»، مترجم نظارت خارجی دولت عثمانی (متوفای سال ۱۳۰۰ هـ / ۱۸۸۳ م نام برده که احتمالاً کاتب نسخه همو باشد؛ در لبه برگها اندکی آثار رطوبت مشاهده می‌گردد. مشجرات و جداول فراوانی مربوط به انساب مردمان و خانوادگان سلاطین دارد.

❦ إيضاح المکنون فی الذیل علی کشف الظنون، ج ۲، ص ۵۲۵؛ ترجمه مقدمه ابن خلدون، محمد پروین گنابادی، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۹ ش؛ عثمانلی مؤلفلری، ج ۲، ص ۱۱۳ و ج ۳، ص ۸۱؛ فهرست نسخه‌های خطی ترکی انستیتو ملل آسیائی (لنین گراد)، ج ۱، صص ۴۵ - ۴۴؛ فهرس المطبوعات التركية العثمانية في دارالكتب القومية بالقاهرة، ج ۲، ص ۳۱۶؛ قاموس الأعلام، ج ۴، صص ۲۹۳۶ - ۲۹۳۵؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۱۲۴؛ لغات تاریخیه و جغرافیة، ج ۱، ص ۳۳؛ هدیه العارفین، ج ۱، ص ۶۱۹ و ج ۲، ص ۳۲۷؛

İstanbul Kütüphaneleri Tarih - Coğrafya Yazmaları Katalogları, S. 71-77;

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S.187-188.

«شماره ۵۰۷۱»

193 el-Makālet el-Mūkay-yde
fi'l-Kilāb

۱۹۳ المقالة المقيّدة في
الكلاب

مؤلف: سعدالدین سلیمان بن عبدالرحمن بن محمد، رومی مشهور به «مستقیم زاده»

(متوفای سال ۱۲۰۲ هـ / ۱۷۸۷-۸۸ م).

موضوع: فقه حنفی و جانورشناسی / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «حمداً لله المنان الذي خلق أجناس الحيوان وجعل الأشرف منه الإنسان... معلوم اوله که ملوکده ابتدا کلبه تعلیم ایدن هوشنجشاه ایدی که حضرت آدم علیه السلام اولادنده قهرمان اولدر...».

انجام: «حق تعالی ارذل خلقینه ویرمش اون خصال

اعتبار ایتسون بصیرت اهلی بولور حسن حال

الحمد لمن وفق لجميع هذا الأثر الأصغر وهو عند جامعه الأحرر أكبر بالنسبة إلى ما أنعم وبسر والصلاة على حبيبه الأنور وعلى آله الأشهر والسلام».

گزارش متن: رساله کوتاهی در معرفتی سگها و انواع آن و نخستین کسانی که سگ را تعلیم داده‌اند و همچنین بیان احکام مربوط به آنها که بر اساس فقه حنفی در سال ۱۱۸۷ هـ. [بر اساس ماده «المقالة المقيدة»] ۱۷۷۳ م و یا ۱۱۹۳ هـ. [بر اساس ماده «اعتراف تام»] ۱۷۷۹ م نگارش یافته است. در إيضاح المکنون و هدیه العارفین از این رساله تحت عنوان: المقالة المفيدة في الكلام نام برده شده، که با توجه به نسخه اصلی آن رساله - که نسخه حاضر است - آن نام قطعاً اشتباه می‌باشد.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق تحریری □ کاتب: مؤلف □ تاریخ کتابت (تألیف): سال ۱۱۹۳ هـ / ۱۷۷۹ م □ عنوانها و نشانیها: مشکى □ تعداد برگ: ۳ (۹۲b - ۹۴a) □ تعداد سطر: ۳۰ □ اندازه متن: ۱۶ × ۸ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱ × ۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی ابری؛ عطف و مغزی: تیماج قهوه‌ای، بالبه برگردان.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح شده و حاشیه‌نویسی دارد. در آغاز به خط دیگری نام رساله (المقالة المقيدة) و تاریخ تألیف آن که بر اساس حساب ابجدی عنوان رساله سال ۱۱۸۷ هـ. نوشته است؛ ولی با توجه به اینکه رساله حاضر نسخه اصل به خط مؤلف است، تاریخ تألیف آن را در انجام بر اساس ماده «اعتراف تام» سال ۱۱۹۳ هـ. نگاشته است. البته این احتمال

احتمال نیز وجود دارد که تاریخ اخیرى مربوط به نسخه مبیضه باشد و الله العالم. در برگ آغاز یک مهر بیضی «السید شهاب‌الدین ۱۲۷۹ وفا» به چشم می‌خورد.

⇐ إيضاح المکنون في الذیل علی كشف الظنون، ج ۲، ص ۵۳۴؛ عثمانلی مؤلفلری، ج ۱، صص ۱۶۹ - ۱۶۸. هدیة العارفین، ج ۱، صص ۴۰۶ - ۴۰۵؛

«شماره ۱۲۱۰۳ مجموعه»

۱۹۴ مکاتبات

194 Mükātibāt

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: نامه‌نگاری / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: افتاده «... وزیر بی نظیر صاحب کمال شاه غازی پاشا بن شهسوار پاشا موصلی یونس بکه کوندرویکی و کندو طبع‌نندن انشا ایلدیگی مکتوبدر؛ صدیق مونس، امیر یونس حضورنه...».

انجام: «... احتشام ایله حجله نشین جمیله لری اولدی، یوسف مقصود اقصی دخی ساقی بزم‌لری واعزک الله فی الدارین نغمه سی سرود مجلسلری اوله؛ آمین یا رب العالمین...» ناتمام.

گزارش متن: مجموعه‌ای مختصر از مکاتبات عده‌ای از رجال دولت عثمانی خصوصاً یونس بک و شاه غازی پاشا موصلی والی مصر است که به جهت ادبیانه بودن آن نامه‌ها بیان شده است. متأسفانه بخشی از این رساله افتاده و بخش باقیمانده هم ناتمام مانده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ ترکی متمایل به رقعہ □ کاتب: [مصطفی بن عبدالله بن محمد، قسطنطینی رومی مشهور به «حاجی خلیفه» و «کاتب چلبی»] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۰۶۰ هـ / ۱۶۵۰ م] □ محل کتابت: [حلب الشهباء] □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ:

شرقی □ تعداد برگ: ۲ (۱۰۲a - ۱۰۳b) □ تعداد سطر: ۴۴ □ اندازه متن: ۲۶×۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۹.۱×۱۰.۱ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای تیره، مجدول، با ترنج و سرترنج زمینه اسلیمی؛ عطف و مغزی: تیماج قهوه‌ای روشن.

ویسژگیهای نسخه: رساله نفیسی به خط صاحب کشف الظنون (متوقای سال ۱۰۶۷ هـ / ۵۷٪ - ۱۶۵۶ م) است و از این حیث حائز اهمیت فراوان می‌باشد. در این مجموعه بسیار نفیس که همگی به خط این عالم برجسته ترک است، رساله‌های دیگری به زبان عربی وجود دارد که متأسفانه در فهرست‌نگاری نخستین از نظر فهرست‌نگار آن دور مانده است. آثار رطوبت در بخشهای بالای برگها و اندکی آسیب دیدگی مشاهده می‌شود. ضمناً نام کاتب، تاریخ و محل کتابت به قرینه برگ (۱۱۵b) همین مجموعه نگارش یافته است.

⇐ عثمانلی مؤلفلری، ج ۳، صص ۱۳۱ - ۱۲۴؛ هدیة العارفین، ج ۲، صص ۴۴۱ - ۴۴۰.

«شماره ۴۲۹۸ مجموعه»

۱۹۵ مناقب چهار یار گزین 195 Menākib-i Çahāryār gūzīn

مؤلف: ابوالثناء شمس‌الدین احمد بن محمد، زیلی سیواسی رومی (متوقای سال ۱۰۰۶ هـ / ۹۸٪ - ۱۵۹۷ م).

موضوع: تاریخ خلفا / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «حمد پر اجلال و ثنای بی‌اخلال اوّل قادر لایزال سزاوار و لایقدر که چهار ارکان و متین دین چهار یار گوزین سید المرسلین صلوات الله علیهم اجمعین ایله مشید و مستحکم قیلدی...».

انجام: «... مدح و وصفی نه اوله بوندن بویله بزه لازم اولدرکه حمد و شکر و دوعای ثنایه مشغول اولوا و اختتام دوعا ایده لم بعون الله تعالی، الحمد لله الذي أنعم علينا... ربنا... يوم القيامة إنك لا تخلف الميعاد».

گزارش متن: کتابی در تاریخ و مناقب خلفای چهارگانه (به پندار عامه) و مناقب اهل بیت علیهم‌السلام و برخی اصحاب که در سال ۹۸۹ هـ / ۱۵۸۱ م در ایام سلطنت سلطان مرادخان سوم عثمانی (۱۰۰۳-۹۸۲ هـ / ۱۵۷۴-۹۵ م) در ۱۲ باب^(۱) به ترتیب ذیل تألیف گردیده است: الباب الأول: في مناقب الخليفة الأول أبي بكر، الباب الثاني: في مناقب الخليفة الثاني عمر، الباب الثالث: في مناقب أبي بكر وعمر، الباب الرابع: في مناقب الخليفة الثالث عثمان، الباب الخامس: في مناقب أبي بكر وعمر وعثمان، الباب السادس: في مناقب الخليفة الرابع أسد الله الغالب علي بن أبي طالب عليه‌السلام که شامل (۱۰۱) منقبت و منقبت اخیری مشتمل بر قصیده‌ای طولانی در ۲۴۸ بیت (فضایای جنگ خیبر) با مطلع ذیل است:

«وقتیدر ای بلبل غافل، اویان بر نظر قیل آچ گوزوکی قیل عیان»
در بخشی از این قصیده آمده:

«پس رسول الله بیوردی یا علی جبرائیل گلدی ددیکم یا ولی
کیم قویام بو مانجینقه بن سنی بو مصاره آتم ای حق ارسلانی

* * *

شاه مردان دیدی یوزم اوستونه هر نه امر اولدیه گوزم اوستونه
یول که اولسون خدا باشیم جانم خاطریمه گلدی بو معنی بنم

* * *

شاه مردان پس قپویه یودیدی چاکدی قوپاردی قپوی سوریدی
گلدی مؤنلر حصاره گیر دیلر کافری ییر لو بیرنده قیر دیلر».

* * *

، باب السابع: في مناقب أبي بكر وعمر وعثمان وعلي عليهم‌السلام، الباب الثامن: في مناظرة

۱. در برخی نسخه‌ها مانند نسخه «کتابخانه نور عثمانیه استانبول» مباحث کتاب طی چهار باب آمده است.

أبي بكر وعلي المرتضى عليهم‌السلام، الباب التاسع: في المناقب العشرة المبشرة، الباب العاشر: في مناقب أهل بيت رسول الله عليه‌السلام، الباب الحادي عشر: في مناقب الصحابة والباب الثاني عشر: في ثواب هذه الأمة.

شایان ذکر است که این کتاب در سال ۱۲۵۸ هـ / ۱۸۴۲ م در استانبول به چاپ رسیده و برای بار چهارم در سال ۱۲۹۰ هـ / ۱۸۷۳ م تجدید چاپ شده است.

گزارش نسخه: نوع خط: رقع، برخی عناوین: نسخ □ تاریخ کتابت: روز پنجشنبه ماه شعبان سال ۱۲۴۱ هـ / مارس ۱۸۲۶ م □ عنوانها و نشانیها: شنکرف و برخی قرمز □ نوع کاغذ: فرنگی، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۲۹۶ □ تعداد سطر: ۱۹ □ اندازه متن: ۱۶×۱۰ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۲×۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] قهوه‌ای؛ عطف: تیماج قهوه‌ای. ویژگیهای نسخه: فهرست مطالب در برگ آغازین آمده است و ضمناً در همان برگ هم تاریخ کتابت نسخه نوشته شده است. اکثر برگها مجدول به شنکرف بوده و آثار ناچیز رطوبت در برخی برگها مشاهده می‌شود. پشت برگ (۱۱۲) یک مهر هشت گوش «السید محمد کاملی (۱۲۵۸)» آمده است.

عثمانلی مؤلفری، ج ۱، صص ۹۶-۹۵؛ فهرس المطبوعات الترتیبیة العثمانیة فی دارالکتب القومیة بالقاهرة، ج ۲، ص ۳۰۰؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۸۴۱؛ هدیه العارفین، ج ۱، ص ۱۵۰؛
İstanbul Kütüphaneleri Tarih - Coğrafya Yazmaları Kataloqlari, S. 523-524;
Topkapi Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloqlu, C.I, S. 372-373.
«شماره ۱۱۳۴۹»

۱۹۶ مناقب عبدالقادر گیلانی Abdül-kādir Gīlānī 'Menākib-i

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: تراجم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «حضرت سلطان المعشوقین شیخ الثقلین السید محیی الدین عبدالقادر گیلانی قدس سرّه العالی حضرتلری...».

انجام: «... رسول الله حضورینه شیخ طو توب پیر گیده جکدر زیرا رهبرلک بیوک مقامدر جبرائیل مقامیدر».

گزارش متن: شرح حال و مناقب شیخ محیی الدین عبدالقادر گیلانی (متوفای ۵۶۱ هـ/ ۶۶-۱۱۶۵ م) عارف و صوفی پر آوازه ایرانی است. در این کتاب فضائل، سخنان و نظرات عرفانی و صوفیانه وی جمع آوری شده و در انجام شرح حال مختصری از اساتید و شاگردان وی به مناسبت نقل گردیده است. در شناسایی نام اصلی و مؤلف کتاب محروم ماندیم و نام آن بر اساس موضوع کتاب نگارش یافت.

گزارش نسخه: نوع خط: رقع، نسخ و گاهی نسخ معرب □ کاتب: عمر، وصفی از میری خلوتی □ تاریخ کتابت: ماه رمضان المبارک سال ۱۲۷۶ هـ/ مارس ۱۸۶۰ م □ عنوانها و نشانیها: مشکی و شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۵۳ (۲۲۸a - ۲۷۶a) □ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه متن: ۱۵×۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰×۱۴ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: آثار تصحیح در حواشی ندرتاً مشاهده می‌شود؛ بین عبارات متن کلمه «عبدالقادر» به رنگ قرمز نگارش یافته است، ضمناً تا برگ (۲۵۴) نسخ معرب و بعد از برگ (۲۶۹) نوع کاغذ به صورت فرنگی متنوع (قدیم و جدید) آمده است.

«شماره ۲۸۵۹ مجموعه»

۱۹۷ منتخب دیوان سرشار 197 Mūntahab-i Dīvān-i Sarṣār

ناظم: نجفقلی^(۱) خان بن کاظم خان، قره داغی (قراچه داغی) قفقازی متخلص به

۱. در فهرست کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران از وی تحت عنوان «نجف علی» یاد شده است.

«سرشار» (متوفای سال ۱۲۳۴ هـ/ ۱۹-۱۸۱۸ م).

موضوع: ادب منظوم/ زبان: ترکی آذری، فارسی.

آغاز: «قرباغ ایچره ایستر لاله گوگگولوم بس قراداغی

چکر بو حسرت اودی سینمه هر دم قراداغی».

انجام: «وز ره بنده نوازی بنواز از وصلش

آن کسی را که بره دیده هجران دارد».

گزارش متن: بخشی از دیوان سرشار است که گویا حدود سال ۱۱۹۰ هـ/ ۱۷۷۶ م

سروده شده است. شاعر برادرزاده حاکم قراچه داغ (اهر)، مصطفی خان و خود یکی از امرای آذربایجان بوده است، وی امیری شجاع و سخنوری زبان آور و دارای خطی بس زیبا بوده و به زبانهای فارسی، ترکی و عربی شعر می سروده است و به سال ۱۲۳۴ هـ/ ۱۹-۱۸۱۸ م در نجف اشرف درگذشته است. محمدعلی تربیت در کتاب گران سنگش دانشمندان آذربایجان درباره اش می نویسد: «شاعر که از حلیه بصر عاری و در گوشه ای منزوی بوده، عباس میرزا نائب السلطنه برای وی چند قریه مدد معاش مقرر داشت». سرشار علی رغم نابینایی به نقاشی و خوشنویسی نیز علاقه وافری داشته است و نسخه هایی از دستنوشته های وی در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران و کتابخانه مرکزی (ملی) تبریز نگهداری می شود.

گزارش نسخه: نوع خط: شکسته نستعلیق خوش □ تاریخ کتابت: [اوائل سده ۱۳ هـ/ ۱۹ م]

□ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۴

(۳۷a - ۴۰a) □ تعداد سطر: میانگین «۸» □ اندازه متن: میانگین ۱۱×۷ سانتیمتر □ اندازه جلد:

۲۱×۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: ادامه اشعار در هامش و حواشی و به صورت چلیپا و مورب نگاشته

شده است. در برگ پایانی رساله دستخط «حاج رضا خلیلی طاهری بن میرزا خلیل بن کربلائی داداش» آمده است و ضمناً لبه برگها بر اثر رطوبت فرسوده شده است.

دانشمندان آذربایجان، ص ۲۷۸؛ الذریعة، ج ۹/۲، ص ۴۴۰؛ سخنوران آذربایجان، ج ۱، صص ۱۱۹ - ۱۱۵؛ فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۳، صص ۳۰۳۹ - ۳۰۳۸؛ فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه ملی تبریز، ج ۲، صص ۵۷۶ - ۵۷۵.

«شماره ۱۲۱۴۴ مجموعه»

۱۹۸ منتخب دیوان نوائی 198 Mūntahab-i Dīvān-i Nevā'ī

ناظم: نظام‌الدین امیر علیشیر بن غیاث‌الدین محمد، متخلص به «نوائی» (متوفای سال

۹۰۶ هـ/۱ - ۱۵۰۰ م).

موضوع: ادب منظوم / زبان: ترکی جغتائی.

آغاز: «أشرق من عکس شمس الکأس أنوار الهدی

یار عکسین می‌داگوردیب جام دین چیقیتی صدا».

انجام: «نی چمن دور بو که حسرت سویی و درد او تبیدین

پرورش تاپمش قاپو بر گل واکنم بار آب و تاب».

گزارش متن: بخشی اندک از دیوان ترکی امیر علیشیر نوائی از شاعران برجسته

ایرانی و وزیر سلطان حسین بایقرا در هرات است که در این رساله بخشهای آغازین آن

انتخاب شده است. نوایی دارای چهار دیوان به زبان ترکی با لهجه جغتایی با نامهای: غرائب

الصغر، نوادر الشباب، بدائع الوسط و فوائد الکبر و یک دیوان به زبان فارسی است؛ رساله حاضر

منتخب از دیوان معروف وی غرائب الصغر است که در سال ۱۹۶۴ م/۱۳۴۲ ش در مسکو به

صورت فاکسی میل (عکسی) به چاپ رسیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: شکسته نستعلیق خوش [تاریخ کتابت: [اواخر سده ۱۲ هـ/۱۸۰۰ م یا اوائل سده ۱۳ هـ/۱۹۰۰ م] عنوانها و نشانیها: شنگرف [نوع کاغذ: فرنگی، آهار مهره شده [تعداد برگ: ۴ (۳۳۸ - ۳۶۵) [تعداد سطر: ۹ [اندازه متن: ۱۱×۷ سانتیمتر [اندازه جلد: ۲۱×۱۵ سانتیمتر [نوع جلد: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: ادامه اشعار در هامش و حواشی به صورت چلیپا و مورب نگارش یافته است. لبه برگها اندکی فرسوده شده است.

دیوان علیشیر نوائی، چاپ: مسکو ۱۹۶۴ م؛ الذریعة، ج ۹/۴، ص ۱۲۲۶؛ فهرست دستنویسهای شرقی در فرهنگستان علوم ازبکستان شوروی (تاشکند)، ج ۲، صص ۲۰۸ - ۲۰۷؛ لغت نامه دهخدا، ماده «نوائی»؛ هدیه العارفین، ج ۱، صص ۷۴۰ - ۷۳۹؛

Topkapi Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II, S. 102-104.

«شماره ۱۲۱۴۴ مجموعه»

۱۹۹ منتخب اللغات 199 Mūntahab-i el-Lūğāt

مؤلف: محمد رضا خیوقی (متوفای سال ۱۲۱۳ هـ/۹۹ - ۱۷۹۸ م).

موضوع: لغت / زبان: ترکی ازبکی^(۱)، عربی و فارسی تاجیکی.

آغاز: «[سیاس] بیقیاس و ستایش بی اندراس کیم اصناف امم و طوایف بنی آدم تولیدین اول خالقیغه کم... اما بعد بو بنده خاکسار بیمقدار یعنی محمد رضای بیمدار مدعا قویاشین...».

انجام: «... و حل این چیکار بورکیشی انی حکیمان ایرماستوردرد و تور ایشی مع المیم و سیم داغ و تسان و خم زیون و ناگوارا مع التون دهن و سستی و تن...» افتاده.

۱. زبان ترکی ازبکی قربانهای زیادی با ترکی جغتایی زمان امیر علیشیر نوایی (متوفای ۹۰۶ هـ/۱ - ۱۵۰۰ م) دارد و گو اینک یکی از بازماندگان لهجه جغتایی، لهجه ازبکی امروزی باشد.

گزارش متن: فرهنگ لغات ترکی از یکی، عربی و فارسی تاجیکی است که در سال ۱۲۰۳ هـ/ ۸۹-۱۷۸۸ م به نام یکی از پادشاهان خیوق (خیوه) - یکی از شهرهای کنونی جمهوری ازبکستان - در یک مقدمه، دو مقاله و یک خاتمه با بهره جستن از برخی کتب لغت، مانند: مجمع الفرس تألیف: «محمد قاسم بن محمد، کاشانی» و نظریات لغوی «امیر علیشیر نوایی» نگارش یافته است و در آن مؤلف کلمه‌های عربی را از روی حرف اول و آخر به ترتیب الفبا به دنبال هم آورده است. عناوین سرفصل‌های این کتاب چنین است: مقدمه؛ در بیان و توضیح لغات، مقاله اول: بیان و توضیح لغات عربی؛ مقاله دوم: بیان و توضیح کلمات دشوار لغات فارسی و معضلات لغات ترکی و خاتمه: در بیان محسنات شعری. متذکر می‌شویم مؤلف از ارادتمندان خاندان رسالت ﷺ بوده و در آغاز کتاب ذیل ماده «آل عبا» با بهره جستن از آیه مبارکه تطهیر^(۱) به بیان مختصری از فضائل اهل بیت ﷺ پرداخته است. نسخه حاضر گویا فقط شامل مقدمه و مقاله اول می‌باشد.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ هـ/ ۱۹ م] □ عنوانها و نشانها: شنگرف و مشکى، بخش زیادی از عناوین نا نوشته است □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۸۴ □ تعداد سطر: ۱۳ □ اندازه متن: ۸×۱۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای، ضربی، با ترنج زمینه گل و بوته.

ویژگیهای نسخه: آثار رطوبت، چربی و آفت دیدگی در برخی برگها مشاهده می‌شود که البته بخشهای آسیب دیده از سوی متخصصان مرمت این کتابخانه بازسازی گردیده است. □ فهرست دستنویسهای شرقی در فرهنگستان علوم ازبکستان شوروی (تاشکند)، ج ۱، صص ۲۱۰-۲۰۹ و ج ۵، صص ۲۱۱-۲۱۰؛ فهرست نسخ خطی فارسی انستیتی آثار خطی تاجیکستان، ج ۱، صص ۱۰۱-۱۰۰.

«شماره ۱۱۳۰۳»

۲۰۰ منشآت 200 Muṇṣa'āt

مؤلف: قاضی عبدالکریم چلبی بن سنان، منشی آقحصاری (متوفای سال ۱۰۳۸ هـ^(۱) / ۲۹-۱۶۲۸ م).

موضوع: نامه‌نگاری / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «هزاران هزار حمد بدیع و ثنای جمیل که عنوان طراز مصحف توحید و هم آغوش استجابت و قبولدر...».

انجام: «...مانندۀ ساحل مراده واصل و منزل مقصوده نائل اولمزسه قطع عمان اضطرار دگل مدۀ العمر ستار ملال و خللدن گذاره قادر اولمز،

چنانم ز اندیشه بی‌کنار که مردی بود مانده اندر ستار
باقی لطف و احسان، اول ذات عدیم الا فرانکدر».

گزارش متن: مجموعه‌ای از مکاتبات و نامه‌های مؤلف و صورت منشآت بزرگان دین و سیاست در موضوعات گوناگون است که به مناسبت به بزرگان و وزرای دولت عثمانی نگاشته شده و گویا از سوی یکی از شاگردانش (مولی عصمتی) در این اثر گردآوری شده است؛ در فواصل منشآت قصائد و ابیاتی از مؤلف و دیگران به فارسی و عربی و در انجام نیز صورت نامه‌های محمد [بوسنوی] مشهور به نرگسی‌زاده، ویسی، اسعد، نوعی، عثمان و نوح افندی قاضی عسکر آمده است. شایان ذکر است که مؤلف از کبار علما و منشیان برجسته دولت عثمانی از خطه سرسبز بوسنی و هرزگوین و شهر «آقحصار» (پروسکای فعلی)^(۲) است. در کتاب مفاخر دین و فرهنگ در بوسنی

۱. در فهرست کتابخانه موزه طوب قایی سرای استانبول و فهرست موزه بریتانیا تاریخ درگذشت وی بین سالهای

۴۹-۱۰۴۰ هـ/ ۴۰-۱۶۳۰ م ثبت شده است.

و هرزگوین به خامه ناچیز نگارنده، آگاهیهای بیشتری از این شخصیت برجسته ارائه گردیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [اواخر سده ۱۱ ه. ۱۷۰۱ م] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۱۶۰ □ تعداد سطر: میانگین «۲۵» □ اندازه متن: ۷ $\frac{1}{4}$ × ۱۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۳ $\frac{1}{4}$ × ۲۰ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای روشن، یک لایه، ضربی، مجدول، با ترنج و سرترنج گل و بوته؛ عطف: تیماج قهوه‌ای تیره.

ویژگیهای نسخه: حاشیه‌نویسی فراوانی به زبان فارسی و عربی دارد که عناوین بخشی از آنها عبارتند از: «انتخاب از منشآت خواجه جهان، ابیات قاضی زاهد رومی، از اخلاق محسنی و ...؛ روی دو برگ آغازین و هشت برگ پایانی (۱۶۸ - ۱۶۱) افزودگی‌هایی شامل اشعاری فارسی از سعدی و ...، مطلب فی ضروب الأمثال، چند لغت عربی و معنی فارسی آنها، چند حدیث، چند نامه متنوع و ابیاتی از نصوص افندی و ... نگاشته شده است. روی برگ (۱۶۱) یک مهر هشت گوش «توکل علی خالق عبده حسن» و نیز مهر و امضای حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (زینت بخش آغاز و انجام (برگ ۱۵۸) نسخه می‌باشد. ضمناً لبه بخشی از برگها رطوبت دیده و نیز برگهای آغازین آسیب دیده که برخی ترمیم گردیده است.

عثمانلی مؤلفری، ج ۱، ص ۳۶۰؛ فهرس المخطوطات الترتکبة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۴، ص ۱۶۶؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۸۶۱؛ هدیه العارفین، ج ۱، ص ۶۱۲؛

Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, PP.97-98; Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S.437.

«شماره ۵۸۵۵»

۲۰۱ منظومه در آرزوی زیارت امام حسین (ع) 201 Manzume dar 'Arezuy-i Ziyāret-i 'Imām Hüseyn

ناظم: حاج شیخ حسن^(۱) متخلص به «عاصی» (سده ۱۴ ه. / ۲۰ م).

موضوع: ادب منظوم / زبان: ترکی آذری.

آغاز: «توفیق خدادن سورم بال پر ایتسون

دل مرغی گیدوب کرب و بلایه سفر ایتسون

صحنده بوگوز یاشیمی سوتک سپرم من

یوز مرقد پاک اوسته قویوب هم اوپرم من».

انجام: «بو قصه جان سوزی بیان ایلمه عاصی

گوزدن بسله سن اشک روان ایلمه عاصی

محشر اثرین بسدی عیان ایلمه عاصی

ممکندی شفاعت که شسیر و شسیر ایتسون».

گزارش متن: منظومه‌ای در (۷۳) بیت (به عدد شهدای کربلا) که شاعر به هنگام سفر

عتبات عالیات با عنوان «در آرزوی زیارت امام حسین (ع)» به یادگار سروده است. این

اشعار به صورت دوبیتی (رباعی) و با قافیه «ایتسون» سروده شده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق و شکسته نستعلیق □ کتابت: یوسف صدیق □ تاریخ

کتابت: ۳۰ دی ۱۳۳۷ ش / ۱۹ ژانویه ۱۹۵۹ م □ عنوانها و نشانیها: مشکى □ نوع کاغذ: فرنگی

خطدار □ تعداد برگ: ۴ (۱۰۲b - ۱۰۵a) □ تعداد سطر: ۱۴ □ اندازه متن: ۱۸ $\frac{1}{4}$ × ۱۲ $\frac{1}{4}$ سانتیمتر

۱. در برخی مصادر مانند: ریحانة الأدب، ج ۴، صص ۸۳-۸۲؛ الذریعة، ج ۹/۲، صص ۶۷۴-۶۷۳ از شاعری با تخلص

«عاصم» و نام «شیخ محمد حسن بن محمد رفیع، رشتی اصفهانی» (متوفای بعد از ۱۲۶۹ ه. / ۱۸۵۲-۵۳ م) یاد شده که

با توجه به لسان اشعار بعید به نظر می‌رسد از وی باشد؛ اما بر این اساس که وی نیز مدتی در قزوین بوده، احتمال دارد

اشعار مذکور از وی بوده باشد والله العالم.

□ اندازه جلد: ۲۲×۱۴ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی سرمه‌ای؛ عطف و گوشه: پارچه‌ای قهوه‌ای.

ویژگیهای نسخه: این رساله به جهت «مشهدی محمدعلی عطوفی» نگاشته شده است. «شماره ۹۷۸۳ مجموعه»

۲.۲ منظومه في الصلاة = اسحاقية
202 Manzūmet fī eṣ-Ṣalāt = 'Ishāky-ye

ناظم: اسحاق بن حسن، زنجانی توقادی متخلص به «رضایی» (متوفای سال ۱۱۰۰ هـ./۱۶۸۸ م).

موضوع: فقه حنفی منظوم/زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «کریم ولا ینام وحی و موجود قدیم ولا یزال و فرد و مسجود
ملک‌الر تسبیحک ایلر سماده ایدر لر ذکرکی قوشلر هواده».
انجام: «هزاران مرحبا ماه صیامه رساله آنده ایردی اختتامه
سنه بیک سکسان یکی اولدی ای یار دیسم ختم اوله تاریخی سزاوار».

گزارش متن: ترجمه و شرح فقه الکیدانی^(۱) اثر: «لطف‌الله نسفی» مشهور به «فاضل کیدانی» (متوفای حدود سال ۹۰۰ هـ./۱۴۹۴ م) است که ناظم در (۲۲۱) بیت در ماه رمضان سال ۱۰۸۲ هـ./ژانویه ۱۶۷۲ م به نام فرزندش «فضل‌الله» در یک مقدمه، هشت باب و یک خاتمه به ترتیب ذیل تنظیم کرده است:

باب الأول: في شروط وأركان الصلوة؛ الباب الثاني: في الواجبات؛ الباب الثالث: في بيان سنن الصلوة؛ الباب الرابع: في بيان مستحبات الصلوة؛ الباب الخامس: في

۱. این کتاب در مصادر و فهرس با عنوانهای: مطلب المصلی، مقدمة الصلاة و خلاصة الکیدانی نیز ثبت شده است.

المحرّمات؛ الباب السادس: في بيان مكروهات الصلوة؛ الباب السابع: في مباحات الصلوة؛ الباب الثامن: في بيان مفسدات الصلوة.

برای آشنایی با احوال ناظم به توضیحات مربوط به وی ذیل عنوان نظم الالکی در صفحات آینده همین فهرست مراجعه گردد.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ کاتب: [محمود] □ تاریخ کتابت: ماه ربیع الأول سال ۱۲۴۵ هـ./سپتامبر ۱۸۲۹ م □ محل کتابت: توقاد^(۱)، مدرسه تکیه □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۷ (۱۶۳b - ۱۶۹a) □ تعداد سطر: میانگین «۲۱» □ اندازه متن: ۱۷×۱۰ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد: مشمعی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح شده است. و ندرتاً نسخه بدلها نیز با عبارت «خ ل» ثبت شده است. نام کاتب به قرینه رساله پیشین این مجموعه نگاشته شد.

← الأعلام، ج ۱، ص ۲۹۴؛ عثمانلی مؤلفری، ج ۱، ص ۲۳؛ فهرس المخطوطات العربیة و الترتیکة و الفارسیة و البوسنیة فی مکتبة الغازی خسرو بک بسراییفو فی البوسنة و الهرسک، ج ۱، صص ۱۸۹ - ۱۸۸؛ معجم المؤلفین، ج ۲، ص ۲۳۲؛ هدیه العارفین، ج ۱، ص ۲۰۱؛

Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S. 54-55.

«شماره ۱۴۹۰ مجموعه»

۲.۳ نتایج الفنون و محاسن المتون
203 Netā'ic el-fūnun ve Mehāsin el-Mūtun

مؤلف: یحیی بن پیر علی بن نصوح، قسطنطینی رومی متخلص به «نوعی» (متوفای سال ۱۰۰۷ هـ./۹۹-۱۵۹۸ م).

۱. «توقاد» شهری در جنوب غربی آنکارا در ترکیه می‌باشد.

موضوع: دانشنامه / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «حمد بی حدّ احد بی ابتدایه کی الف اسم ذاتی هر ابتدایه اوّل و هر انتهایه منتها در...».

انجام: «فلک را کار جز تفریق مشمّر فکلّ الصّنف منها ما تکرّر». گزارش متن: دائرة المعارف متوسطی در علوم و فنون گوناگون است که در اواخر سده ۱۰هـ. ۱۶م به نام سلطان مرادخان سوم پادشاه عثمانی (۱۰۰۳-۹۸۲هـ./ ۹۵-۱۵۷۴م) تألیف گردیده است. موضوعات کتاب در زمینه‌های ذیل می‌باشد: تاریخ، حکمت، سیاست، هیئت و نجوم، کلام، اصول، علم خلاف، تفسیر، تصوّف، تعبیر رؤیا، رقی و افسون، طب، فلاحت، توحید، نحو، صرف، شعر، لغت، خطّ، فال و زجر، فقه و... که مجموعاً می‌توان آنها را در ۱۳ موضوع گردآوری کرد.

گزارش نسخه: نوع خطّ: نستعلیق □ تاریخ کتابت: سال ۱۰۳۲هـ. ۲۳/ - ۱۶۲۲م □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۲۹ □ تعداد سطر: ۱۷ □ اندازه متن: ۱۶ ۱/۲ × ۵ ۱/۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۴ × ۱۴ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] قهوه‌ای؛ عطف: تیماج قهوه‌ای.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است. حاشیه‌نویسی با عناوین «منه» دارد که از خود مؤلف نقل شده است؛ نسخه دارای یک سرلوح مختصر بوده و برگهای اوّل و دوم مجدول به زر، شنکرف و خطوط مشکی همراه نشانهای طلا می‌باشد. برگ نخستین کتاب مکرراً به صورت وارونه در آغاز بازنویسی شده است؛ در برگ (۹۷) چند بیت شعر منسوب به امام علی علیه السلام مشاهده می‌گردد. چند تصویر گروی شکل مربوط به علم نجوم در برخی برگها ترسیم گردیده است؛ نام کاتب محو شده است.

عثمانلی مؤلفلری، ج ۲، صص ۴۳۹ - ۴۳۷؛ فهرس المخطوطات العربیة و الفارسیة و الترتکیة بمکتبة البلاط القیصری فی فیئا بالتمساء، ج ۱، صص ۴۵ - ۴۴؛ قاموس الأعلام، ج ۶،

ص ۴۶۲۱؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۹۲۵؛ هدیه العارفین، ج ۲، ص ۵۳۱؛

Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, PP.114-115; Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University., Vol.1, PP.351-353; Elenco del Manoscritti Turichi Della Biblioteca Vaticana, P.114; Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S.478-479. «شماره ۲۶۴۵»

۲۰۴ نتیجه الطب Neticat et-Tib

مؤلف: رئیس الأطباء امیر چلبی سید محمد طیب، ادرنوی (متوفای سال ۱۰۴۹هـ. ۱۶۳۹م).

موضوع: طب / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله الحکیم العلیم المنان... بوندن اقدم علم طبّه متعلّق أنموذج الطبّ نام تألیف ایلدوگم که کتابک علمین اشعاردن صونکره علمنه شروع ایلیمک لازم اولمغله نفس اسلامبولده یال قیائی قربنده...».

انجام: «... صفت ضماد که خراج آغریسن کیدرور شوند و ورقن دوکوب اینک یاغی ایل به رخوش طبخ ایده لر بعد حلبه ارنیله قارش دورب ضماد ایده والله سبحانه و تعالی هو الشّافی و فضله الکافی والوافی؛ قد تمّ».

گزارش متن: کتابی طبّی است که به صورت جداولی در نه عمود و ستون نگارش یافته است، در این جداول انواع بیماریها و درمان آنها بیان گردیده است. مؤلف از اطبای حاذق در قرن ۱۱هـ. ۱۷م دولت عثمانی است که آثار چندی در پزشکی همانند: أنموذج

۱. طاهر بروسوی در عثمانلی مؤلفلری تاریخ درگذشت وی را ۱۰۴۸هـ. ۱۶۳۸م ثبت کرده است.

الطب از خود به یادگار نهاده است؛ وی بر اساس مقدمه کتاب مغازه‌ای در نزدیک «یال قیائی» استانبول داشته که علاوه بر طبابت به تربیت شاگردان و علاقمندان علم طب نیز می‌پرداخت. شایان ذکر است که این اثر (نتیجه الطب) پس از آنمذج الطب (تألیف ۱۰۳۴هـ./ ۲۵ - ۱۶۲۴م) تدوین گردیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ کاتب: (۱) محمدرضا جیحون آبادی □ تاریخ کتابت: روز جمعه ۱۶ ماه رجب سال ۱۲۷۸هـ./ ۱۸ ژانویه ۱۸۶۲م □ عنوانها و نشانیها: قرمز □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۲۶ (۱۳۹b - ۱۶۵b) □ تعداد سطر: ۱۵ و ۲۱ (برخی چلیپا) □ اندازه متن: ۱۹×۱۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۴ سانتیمتر □ نوع جلد: دو رو تیماج؛ برون: قهوه‌ای روشن، مجدول؛ درون: زیتونی.

ویژگیهای نسخه: عناوین به رنگ قرمز و جداول به رنگ مشکی است و سطور در میان جداول اکثراً به صورت چلیپا نگارش یافته است. در انجام مهر بیضی و امضای آیت الله العظمی مرعشی نجفی و همچنین فهرست مطالب کتاب علاج الأسقام محمده علی تونی خراسانی - رساله پیشین این مجموعه که به زبان فارسی نگارش یافته و در فهرست عمومی کتابخانه معرفی گردیده - در ۲ برگ آمده است.

إيضاح المکنون فی الذیل علی کشف الطنون، ج ۲، ص ۶۲۳؛ عثمانلی مؤلفری، ج ۳، ص ۲۰۴؛ فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ج ۱۹، ص ۲۸۱؛ هدیه العارفین، ج ۲، ص ۲۷۸.

«شماره ۶۱۹۷ مجموعه»

205 Nişab

۲۰۵ نصاب

ناظم: ولی بن یوسف، اسکیلیبی عمادی مشهور به «ولی یکن» و «عمادزاده» (متوفای

سال ۹۹۸هـ./ ۹۰ - ۱۵۸۹م).

۱. در اینکه کاتب رساله دوم این مجموعه همان کاتب رساله نخستین آن باشد، تردید وجود دارد.

موضوع: لغت منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «اول الله حضرتنه اوله حمد بر دوام هم رسولینه اوله نیچه صلوتیله سلام». انجام: «هم خیر اوله ختمی دخی آمین یا رب العالمین مستفعلن مستفعلن بحر رجز در بو حنین».

گزارش متن: منظومه‌ای در لغات ترکی است که «عمادزاده» در آن حدود ۷۱ قطعه (نزدیک ۶۰۰ بیت) بر مبنای نصاب الصبایان اثر: ابونصر مسعود بن ابی بکر فراهی (متوفای سال ۶۴۰هـ./ ۱۲۴۲م) با ذکر بحور عروضی و اوزان شعری در مقطع ابیات به ترتیب حروف تهجی به نظم آورده است؛ در این رساله به جهت تیمن و تبرک اسماء الحسنی و اسماء النبی و آله به عنوان تصدیق ذکر گردیده است. متأسفانه از عنوان دقیق کتاب آگاهیهای بیشتری به دست نیامد. در پشت آغازین برگ، نام آن: لغت عمادزاده ثبت گردیده است. گزارش نسخه: نوع خط: نسخ، نسخ متمایل به ثلث □ کاتب: احمد بن ولدان، آقچه شهری □ تاریخ کتابت: (۱) ماه ربیع الآخر سال ۹۹۸هـ./ ۹۰ - ۱۵۸۹م □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۳۴ (۲۹b - ۵۳a) □ تعداد سطر: ۱۶ □ اندازه متن: ۱۶×۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مشمعی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است و آثار اندکی از رطوبت در برخی برگها مشاهده می‌گردد؛ در انجام یادداشت‌هایی از «شیخ احمد» آمده است. نسخه با توجه به نوع کاغذ، خط و خود نسخه، از نظر قدمت، حداکثر از سده ۱۲هـ./ ۱۸م بوده و تاریخ مذکور (۹۹۸هـ./ ۹۰ - ۱۵۸۹م) یا مربوط به تاریخ نظم است و یا مربوط به نسخه مستنسخ عنه؛ والله العالم.

فهرس مخطوطات مکتبه کوپرلی، ج ۱، ص ۳۲۱.

«شماره ۲۰۴۸ مجموعه»

۱. به توضیحات نگارنده سطور در بخش «ویژگیهای نسخه» توجه شود.

206 Nişāb-i Türky be Fārsī

۲۰۶ نصاب ترکی به فارسی

ناظم: میرزا محمد قلی بن محمد رضا، قهفرخی اصفهانی متخلص به «فقیر» (سده ۱۳هـ/سده ۱۹م)

موضوع: لغت/زبان: فارسی و ترکی آذری.^(۱)

آغاز: «الحمد لله العزيز الحكيم والصلوة على محمد وآله هم أصحاب الجنة والنعم
چنین گوید فقیر پر ز تقصیر بخوان این علم و ترکی یاد می‌گیر».

انجام: «اوزی آصورت آرا میانه بود چخاردی برون کرد و کپی باز پوش
قراغه است تاریک قاران قُلولق غراقدہ کنار و دانشمه خموش».

گزارش متن: رساله‌ای در نصاب ترکی است که به فارسی گزارش شده است، ناظم اشعار را در بحرهای مختلف عروضی از جمله بحر هزج، رمل، مضارع، متقارب، حقیف و ... سروده است. این رساله به نام فتحعلی شاه قاجار (۱۲۱۲-۵۰هـ/ ۱۸۳۵-۱۷۹۸م) و به درخواست حاج محمد صادق اصفهانی به نظم درآمده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ زیبا، عناوین: ثلث □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳هـ/۱۹م]
□ عنوانها و نشانیها: قرمز □ نوع کاغذ: فرنگی، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۵۱ (۲۶b - ۷۶b)
□ تعداد سطر: میانگین «۵» □ اندازه متن: ۸×۱۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰×۱۲ سانتیمتر
□ نوع جلد: تیماج مشکی، ضربی، با ترنج و سرترنج گل و بوته.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده و کلمات مربوط به نسخه بدلها با عبارت «خ ل» در حواشی آمده است؛ عناوین به خط ثلث و رنگ قرمز نگاشته شده است. برگها مجدول به طلا، لاجورد و خطوط مشکی و همچنین کمند قرمز است.
«الذریعة، ج ۲۴، ص ۱۶۴»

«شماره ۱۱۵۸۶ مجموعه»

۱. این لهجه بیشتر به گویش ترکان قشقایی مقیم جنوب اصفهان و فارس نزدیک می‌باشد.

207 Nezām-i 'Ādāb el-Bahs

۲۰۷ نظم آداب البحث

ناظم: ناصح.

موضوع: منطق منظوم/ زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «حامداً للآله ذي الإفضال وحده نستعين في الأحوال
شاکراً للمصوّر الوهّاب منه نبیل الصّواب في الآداب».
انجام: «تابعينه دخی تبع تابع نفعهم شفاعة الشّافع
شادقل ای خدای اول ارواحی ناصحک اوله لر دعاخواهی».

گزارش متن: نظم: آداب البحث اثر: «قاضی عضدالدین عبدالرحمن بن رکن الدین احمد، ایجی شیرازی» (متوفای سال ۷۵۶هـ/۱۳۵۵م) است که ناظم به جهت دوفروزندش «محمد» و «یوسف» و به درخواست یکی از صدراعظم‌های دولت عثمانی، که اسمش نیامده، در (۱۸۹) بیت سروده است. ناظم در مقدمه آورده:

«گرچه نظمده بر سلاست یوق ارمغان اولمغه لیاقت یوق
لیک عذر ایلره غریبانه مور عرضی کبی سلیمان».

لازم به یادآوری است که متن خود آداب البحث بر فراز ابیات نگاشته شده است شاعر متخلص به «ناصر» بوده و متأسفانه پس از تفحص فراوان به نام کامل شاعر و یا آگاهیهای دیگر دسترسی نیافتیم؛ در صفحات پیشین از مؤلف زبد آثار المواهب والأنوار تحت عنوان «ناصر بغدادی» یاد شد، که با توجه به تاریخ درگذشت وی (۱۰۹۹هـ/۸-۱۶۸۷م) بعید به نظر می‌رسد «ناصر»، ناظم اثر حاضر، همو باشد.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ معرب □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳هـ/۱۹م] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی، متن و حاشیه شده □ تعداد برگ: ۹ (۲۰۱b - ۲۰۹a)
□ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه متن: ۹×۱۷ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۳۰×۱۹ سانتیمتر □ نوع جلد:

مقوایی خاکستری، عطف و گوشه‌ها: تیماج حنایی.

ویژگیهای نسخه: رساله به صورت متن و حاشیه گردیده است و برخی عبارات در حاشیه تصحیح شده است.

«شماره ۵۰۴۶ مجموعه»

۲۰۸ نظم رجال الغیب 208 Nezm-i Recāl el-Ġeyb

مؤلف: محمد چلبی، وارداری گلشنی رومی متخلص به «حیرتی» مشهور به «بابا حیرتی» (متوفای سال ۹۴۱ هـ. / ۱۵۳۴-۴۵ م.).

موضوع: تصوّف / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «ایشدنک بو سوزی سیز ای خلیق

گوریم ایرمسون سیزه عوایق

خدا گوکده یرادبدر بر اختر

که اولدوز ایلدوزلر ایچره بر اختر».

انجام: «حق آنده عفو ایده جرم گناهی

اوقیوب ایشده هم بو سیاهی

دعا ایده بو مجرم حیرتینه

که عفو ایله جرمین یا باری دیه».

گزارش متن: منظومه مختصری در رجال الغیب است؛ گویند: «رجال الغیب، هفت تن اند از مردان خدا که از نظر مردم دنیا پوشیده‌اند و جهان به وجود ایشان قوام دارد».

بحث مربوط به رجال الغیب را گویا نخستین بار محیی‌الدین ابن عربی (متوفای ۶۳۸ هـ. / ۱۲۴۰ م.) در کتاب الفتوحات المکیّة مطرح کرده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق ترکی □ کاتب: [یوسف بن ملا کریم] □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۶۸ هـ. / ۵۵ - ۱۷۵۴ م □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۱ (۱a - ۱b) □ تعداد سطر: ۱۶ □ اندازه متن: ۱۱×۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵×۱۰ سانتیمتر □ نوع جلد: میشن قهوه‌ای روشن، مجدول، ضربی.

ویژگیهای نسخه: نام کاتب به قرینه رساله‌های بعدی «برگ ۳۶» این مجموعه نگارش یافت.

← عثمانلی مؤلفری، ج ۱، ص ۸۰ (ذیل سنان‌الدین مولوی)؛ فرهنگ معین، ج ۲، ص ۱۶۳۹؛ هدیه العارفین، ج ۲، ص ۲۳۵.

«شماره ۱۱۹۸۸ مجموعه»

۲۰۹ نظم اللّالی = منظومه 209 Nazm el-Le'ālī = Manzumet العقائد el-'Akāid

ناظم: اسحاق بن حسن، زنجانی توقادی متخلص به «رضایی» (متوفای سال ۱۱۰۰ هـ. / ۱۶۸۸-۸۹ م.).

موضوع: عقاید منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «کلیدر بسمله گلزار علمک رواجی رونقی بازار علمک

صدارت خصلت نظم الهی اقالیم کلامک پادشاهی».

انجام: «...»

نه خوشجه سویله مش بعض افاضل پسندیده گوزل معقوله قائل

فلا تنسب بنقصی إن رقصی علی مقدار تنشیط الزّمان».

گزارش متن: شرح و ترجمه‌ای از کتاب: فقه الأكبر، اثر: ابوحنیفه نعمان بن ثابت،

کوفی (متوفای سال ۱۵۰هـ./۷۶۷م) که «رضایی» در سال ۱۰۹۴هـ. آن را به نظم درآورده است. این منظومه دارای (۳۴۹) بیت در مباحث اعتقادی، فقهی و کلامی با عناوین ذیل تنظیم یافته است: بیان سبب تألیف الرسالة، بیان الصفات الثبوتية والسلبيّة، بیان کلام الله تعالی، بیان رؤیة الله تعالی، بیان أفعال العباد بخلق الله تعالی، بیان مذهب الجبريّة، بیان تکلیف ما لا یطاق، بیان الأجل، بیان عذاب القبر، بیان السّؤال والحوض، بیان معراج النّبی صلی الله تعالی علیه وعلی آله وسلّم، بیان أشراف السّاعة، بیان أهل الکبائر، بیان وحدة الايمان والإسلام، بیان عدم جزئیة العمل من الايمان، بیان أقسام الايمان، بیان الملائكة، بیان کرامات الأولیاء، بیان الفراسة، بیان أفضل الأولیاء، بیان التّابعین، بیان أقسام المجتهدین، بیان نصب الإمام، بیان المسح علی الخفّ، بیان أفضل الأماكن، خاتمة الكتاب [في شرح أحوال النّظام ووقائع الطّاعون في توقات].

این کتاب که در برخی منابع تحت عنوان: شرح الفقه الأكبر نیز نامیده شده، با عنوان: منظومة العقائد در استانبول از سوی مطبعة خطّاط توفیق افندی به سال ۱۲۹۱هـ./۱۸۷۴م به چاپ رسیده است. در خصوص ناظم باید گفت که وی یا پدرش بنا به علل نامعلومی از شهر «زنجان» (شمال غربی ایران) هجرت کرده و در شهر توقاد - از شهرهای ترکیه کنونی - سکنی گزیده است، که البته در خاتمة همین رساله به آن اشاره دارد. در برخی مصادر مانند هدیة العارفین بین «اسحاق بن حسن توقادی» (متوفای ۱۱۰۰هـ./۸۹-۱۶۸۸م) و «اسحاق بن حسن زنجانى توقادی» (متوفای حدود ۱۰۹۰هـ./۱۶۷۹م) تفاوت قائل شده‌اند که صحیح به نظر نمی‌رسد و اصحّ، اتّحاد این دو نفر است چنانچه عمر رضا کحاله در معجم المؤلفین و زرکلی در الأعلام نیز همین نظر را تأیید می‌نمایند.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ کاتب: محمود □ تاریخ کتابت: اول ماه ربیع الاول سال ۱۲۴۵هـ./۳۱ اوت ۱۸۲۹م □ محل کتابت: روستای دیموته از قرای توقات، حجرة حسن افندی

خطیب □ عنوانها و نشانیها: قرمز □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۹ (۱۵۴a - ۱۶۲b) □ تعداد سطر: میانگین «۲۰» □ اندازه متن: ۱۷×۱۰ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است، حاشیه نویسی با نشانهای: «شرح عقائد، اختری، شرح امثله، دقائق الحقائق، شرح علی قاری و... دارد؛ در فهرست آغازین مجموعه حاضر از این رساله با عنوان: منظومة في العقائد یاد شده است.

□ الأعلام، ج ۱، ص ۲۹۴؛ عثمانلی مؤلفری، ج ۱، ص ۲۳؛ فهرس المخطوطات التّركية العثمانية في دارالكتب المصرية بالقاهرة، ج ۳، ص ۵۱؛ فهرس المطبوعات التّركية العثمانية في دارالكتب القومية بالقاهرة، ج ۱، ص ۶۹؛ كشف الظّنون، ج ۲، ص ۱۲۸۷؛ معجم المؤلفین، ج ۲، ص ۲۳۲؛ هدیة العارفین، ج ۱، ص ۲۰۱.

«شماره ۱۴۹۰ مجموعه»

210 Nüktey-i 'İlm-i Reml

۲۱. نقطه علم رمل

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: علوم غریبه / زیان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على محمد وآله... وبعده روایت مقتدا و حکما که علم نقطه یعنی رمل ارمیای نبی عام یعنی دانیال پیغمبر علیه السلام علمیدر که...».

انجام: «[۱۶:] او عاقبة العاقبة در صاحبی طریق در؛ والسلام بوندنصرکه علم نقطه وصف در بیان اولنه».

گزارش متن: رساله‌ای در بیان اشکال شانزده گانه علم رمل می‌باشد که در چند فصل به ترکی نگارش یافته است. عناوین سرفصلها عبارتست از: نقطه ناری، نقطه هوا، نقطه

آبی و نقطه خاک. ضمناً چندین مسأله در علم رمل در پایان آمده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [اوائل سده ۱۴هـ / ۲۰م] □ عنوانها و نشانیها: قرمز و بنفش □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۳۴ (۶۵b - ۹۹b) □ تعداد سطر: ۱۲ □ اندازه متن: ۸×۱۳ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۳×۱۹ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی، مجدول.

ویژگیهای نسخه: عناوین مطالب گاهی در حاشیه به صورت بنفش نگاشته شده است؛ تعدادی اشکال رملی در برخی برگها ترسیم گردیده است؛ لبه‌های برگها به رنگ قرمز می‌باشد. «شماره ۳۴۴۸ مجموعه»

۲۱۱ وقفنامه زبیده خانم Vekf-nāme-i Zübeydah-hānūm 211

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: دفترداری / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «فاتحه مقال و مطلع امر ذی بال حمد حضرت ذوالجلال واقف الأحوال... أما بعد اشبو کتاب جلیل الشان...».

انجام: «... دیگر حسین بن عبدالله، السید محمد بن السید حسن چوقدار، الحاج عثمان بن احمد نواب و غیرهم، رحمه».

گزارش متن: وقفنامه‌ای نسبتاً مفصل از «زبیده خانم» است که در آن چندین کتاب، مزرعه، مدرسه و... را در شهر آناتولی (از بلاد ترکیه کنونی) به تاریخ ۱۱۶۸هـ / ۱۷۵۵م وقف طلاب علوم دینی نموده است؛ بر این وقفنامه جمعی از بزرگان و علمای دولت عثمانی شهادت داده‌اند که اسامی آنان به قراز ذیل است:

۱. فخرالمدرّسین الکرام فیض الله افندی ابن احمد آغا، ۲. عمدة القضاة حافظ ابراهیم افندی بن حاجی احمد، ۳. فخر القضاة مصطفی افندی ابن عبدالقادر افندی، ۴. عارف

محمد افندی بن علی، ۵. الحاج حسین آغا بن رجب، ۶. الحاج مصطفی آغا بن محمود، ۷. محمد افندی بن مصطفی، ۸. حسین افندی بن عمر، ۹. ملا موسی بن احمد، ۱۰. محمد افندی بن حسین، ۱۱. فیض الله افندی بن خلیل باش چوقدار، ۱۲. محمد آغا بن عبدالحلیم، ۱۳. احمد بن محمد چلبی چوقدار، ۱۴. حسین بن عبدالله، ۱۵. السید محمد بن السید حسن چوقدار، ۱۶. الحاج عثمان بن احمد نواب.

همچنین گواهی مفتش اوقاف «مصطفی طاهر»، قاضی عسکر آناتولی «شیخ محمد سعید» و قاضی عسکر روم ایلی «عبدالرحیم بن محمود» بر فراز برگ آغاز مشاهده می‌گردد.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق زیبا □ کاتب: مؤلف □ تاریخ کتابت (تألیف): روز ۲۷ جمادی الأولى سال ۱۱۶۸هـ / ۱۰ مارس ۱۷۵۵م □ عنوانها و نشانیها: طلایی □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۱۰ □ تعداد سطر: ۱۷ □ اندازه متن: ۱۰×۱۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۸×۲۵ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج زرشکی، مجدول طلایی، با ترنج و سرترنج زمینه مشکی و طلایی گل و بوته با نگاره‌های اسلیمی زرنگار.

ویژگیهای نسخه: دارای یک سرلوح بسیار زیبا به سبک ترکی، با گل و بوته الوان و نگاره‌های اسلیمی طلایی، زمینه سبز با جداول طلا، لاجورد و مشکی می‌باشد. برگها مجدول به طلا و خطوط مشکی است و همچنین فواصل جمله‌ها و سطور دوائر زرین دارد. بر فراز برگ آغاز و حواشی آن گواهی «مصطفی طاهر» مفتش اوقاف با مهر بیضی «خاک پای فخر عالم مصطفی»، گواهی «عبدالرحیم بن محمود» قاضی عسکر روم ایلی با مهر بیضی «شد طلبکار صراط مستقیم خادم شرع نبی، عبدالرحیم ۱۱۱۹» و همچنین گواهی «شیخ محمد سعید» قاضی عسکر آناتولی با مهر دایره «شیخ محمد سعید ۱۱۵۷» و یک مهر مربع «از خدا عنایت خواهد محمد» در فواصل برگها مشاهده می‌گردد. در انجام نسخه گویا تملک «حضرت حافظ عیسی...» با تاریخ ۱۲۳۱هـ. با عبارتهای ناخوانا به چشم می‌خورد که گویا وارد دفتر گردیده است و ضمناً یک امضاء شبیه طغرا در ذیل آن دیده می‌شود. در آغاز و انجام نسخه دستخط و امضای مرحوم

حضرت آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی در سال ۱۳۹۰ هـ/۱۹۷۰ م با عبارت: «شهاب‌الدین الحسینی المرعشی النجفی ۱۳۹۰ هـ» آمده است.

«شماره ۳۷۹۱»

۲۱۲ یادگار ابن شریف

212 Yādīgār-i İbn Şerîf

مؤلف: ابن شریف (متوفای بعد از ۱۰۳۷ هـ/۲۷-۱۶۲۹ م).

موضوع: طب / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله الشافي لأسقام عباده بحكمته... وبعد بو ضعیف نحیف العریف بابن الشریف... عنفوان شبایدن اوان شیخوخته ارنجه علم طبّه مشغول اولدم».

انجام: «... هر کرّه یمکله کفایت ایدر نقدر کرکسه صکره قدوز طلسه بر داخی یدرمدک حاجت اولمدی تجربه حاصل اولدی؛ تمت الکتاب بعون الله الملك الوهاب».

گزارش متن: کتاب طبّی پرفایده‌ای است که ادّعا شده فرد با همراه داشتن آن از همه کتب طبّی بی‌نیاز می‌شود. این کتاب در سال ۱۰۳۷ هـ^(۱)/۲۸-۱۶۲۷ م در زمان سلطنت سلطان مراد خان چهارم (۴۹-۱۰۳۲ هـ/۴۰-۱۶۲۳ م) در پنج بخش و هر بخش در چندین باب نگاشته شده است؛ مؤلف از اطبای حاذق قرن ۱۱ هـ/۱۷ م عثمانی (ترکیه) است که جز نام «ابن شریف» از منابع و مصادر موجود آگاهیهای بیشتری از نام کامل^(۲) یا شرح حالش، بیان نشده است. عناوین کتاب به شرح ذیل است:

بخش اول مشتمل بر دو مقاله: مقاله اولی در حفظ الصحّه و تندرستی و آن در ۱۶ باب

۱. در فهرست کتابخانه موزه طوب قایی سرای استانبول بهال ۱۰۳۸ هـ/۲۹-۱۶۲۸ م ثبت شده است.

۲. نسخه‌ای از این کتاب مربوط به قرن ۹ هـ/۱۵ م؟ در کتابخانه دانشکده پزشکی جراح پاشا در دانشگاه استانبول با شماره «۱۵۵» نگهداری می‌شود که مؤلف آن را «ابن شریف، علی چلبی بن شریف الطیب» ثبت کرده‌اند؛ لیکن از آنجایی که منبع دیگری آن را تأیید نمی‌کند به ذکر آن در پاورقی بسنده کردیم.

است، مقاله ثانی در فوائد علم طبّ و لوازم آن و آن در ۱۳ باب است؛ بخش دوم در تدبیر اندام و علاج بیماری‌های آن که در ۳۰ باب است؛ بخش سوم در علاج حصبه و آبله و...؛ بخش چهارم در درمان جراحتهای و بریدگیها و...؛ بخش پنجم: در کوفتگی و شکستگی‌های استخوان و... همراه علاج آنها.

گزارش نسخه: نوع خط: رقه؛ تاریخ کتابت: [اوائل سده ۱۲ هـ/۱۸ م]؛ عنوانها و نشانیها: شنکرف؛ نوع کاغذ: فرنگی، آهار مهره شده؛ تعداد برگ: ۱۶۳؛ تعداد سطر: ۲۵؛ اندازه متن: ۱۹×۷ سانتیمتر؛ اندازه جلد: ۲۷×۱۴ سانتیمتر؛ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای روشن (دارچینی)، ضربی، با ترنج و زمینه گل و بوته.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده و حاشیه نویسی اندکی نیز دارد. آثار رطوبت دیدگی و چربی در بخشهای زیرین برگها مشاهده می‌شود. در ۱۲ برگ نخستین فهرست تفصیلی مطالب کتاب به همراه چند مطلب طبّی آمده است. روی برگ آغاز نسخه تملک «حافظ عبدالغفور بن حافظ عثمان نوری الخالمانی معروف به قره اسماعیل زاده» و همچنین در آغاز و میانه و انجام مهر دایره بزرگ «هو الباقی مرحوم حسین رضابک ابن المرحوم صالح سفیان بک علیهما الرحمة والغفرانک و رضاء لله تعالی و قفیدر لا یباع و لا یرهن و لا یستعار؛ م غره ۱۳۰۷» دیده می‌شود.

عثمانلی مؤلفی، ج ۳، ص ۲۰۴؛ فهرس المخطوطات التّركیّة العثمانیّة فی دارالکتب المصریّة بالقاهرة، ج ۴، صص ۲۷۶-۲۷۵؛ کشف الظّنون، ج ۲، ص ۲۰۴۸؛ المخطوطات الإسلامیّة فی العالم، ج ۲، ص ۲۷۰؛

Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, PP.124-125;

Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S. 311-312;

Topkapi Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S.575.

«شماره ۵۲۹۱»

۲۱۳ یوسف و زلیخا

213 Yusūf ve Züleyhā

ناظم: شمس‌الدین احمد بن سلیمان بن کمال، ادرنوی مشهور به «کمال پاشا زاده»
(متوفای سال ۹۴۰هـ./۳۴-۱۵۳۳م).

موضوع: ادب منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز^(۱): «افتاده...

امین وحی صاحب سرّ معراج سرّ عرشه براقی نعلدر تاج
فروغ پرتو آیینۀ ذات انک نوریلہ روشن جملہ ذرات».

انجام: «...»

جهان سرکشلرن امرینه رام ات اکی عالمده مقصودن تمام ات
دلخ خسته و قلم شکسته زانست خطم شکسته بسته».

گزارش متن: ترجمه‌ای آزاد و منظوم از داستان یوسف و زلیخا از آثار «نورالدین عبدالرحمن بن احمد، جامی» (متوفای ۸۹۸هـ./۹۳-۱۴۹۲م) است که «کمال پاشا زاده» قبل از سال ۹۱۸هـ./۱۵۱۲م به صورت مثنوی در (۱۰۰۰) بیت به نام سلطان بایزید خان دوم (۹۱۸-۸۸۶هـ./۱۵۱۲-۱۴۸۱م) به نظم درآورده است؛ نسخه حاضر به جهت افتادگی حدوداً هفت هزار بیت دارد. ناظم از علما، شعرا و دانشمندان بزرگ عثمانی (ترکیه) است که آثار فراوانی را در علوم گوناگون از خود به یادگار نهاده است، بخشی از آثار وی را اسماعیل پاشا بغدادی در اثر گرانقدر خویش هدیه العارفین احصاء نموده است. گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳هـ./۱۹م] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف و بیشتر عناوین نانوشته □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۲۲۹ □ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه متن: ۱۴×۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای

۱. آغاز اصل منظومه: «الهی غنچه امید آج»

یرینه ابر رحمت شبنم صاج».

۲. تاریخ درگذشت سلطان بایزید خان دوم پادشاه عثمانی.

تیره، با ترنج گل و بوته.

ویژگیهای نسخه: بخشی از برگها رطوبت دیده و نیز آثار چربی در برخی برگها دیده می‌شود؛ برگهای آسیب دیده نسخه از سوی متخصصان بخش آفت زدائی و آسیب‌شناسی این کتابخانه ترمیم گردیده است. برگها مجدول به خطوط شنکرف می‌باشد. در آغاز تملک «السید...» آمده و مهرهای بیضی «عبد عثمان بن صادق» و ... در آغاز و فواصل برگها مشاهده می‌شود. عثمانلی مؤلفری، ج ۱، صص ۲۲۴-۲۲۳؛ فهرس المخطوطات التّركیّة العثمانیّة فی دارالکتب المصریّة بالقاهرة، ج ۴، ص ۲۷۷؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۲۰۵۵؛ هدیه العارفین، ج ۱، صص ۱۴۲-۱۴۱؛

Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, PP.172-173.

«شماره ۸۲۸۹»

۲۱۴ یوسف و زلیخا

214 Yusūf ve Züleyhā

ناظم: حمدالله^(۱) چلبی بن شمس‌الدین محمد، رومی مشهور به «آق شمس‌الدین زاده»، متخلص به «حمدی» (متوفای سال ۹۰۹هـ.^(۲) ۴-۱۵۰۳م).

موضوع: ادب منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «ذکر اولنماسه اول اسم الله هر نه بشلنسه آخر اوله تباه
سوزکیم اولمایه آنده حمد خدا ایرمزاندن صماخ جانه ندا».

انجام: «قنده حال محبّ و قنده جیب هر کشییه ازلدن اولدی نصیب
ددی ابیتاسی یوسف المشدر المشی کم اولاکه بولمشدر».

گزارش متن: داستان منظوم یوسف و زلیخا است که به صورت مثنوی و به تقلید از یوسف و زلیخا اثر: «نورالدین عبدالرحمن بن احمد، جامی» (متوفای ۸۹۸هـ./۹۶-۱۴۹۲)

۱. در عثمانلی مؤلفری، نام وی با عبارت «حمدالله احمد چلبی» آمده است.

۲. در همان منبع سال درگذشت وی ۹۱۴هـ./۹-۱۵۰۸م ثبت شده است.

در سال ۸۹۷ هـ. / ۱۴۹۱ م سروده و به سلطان بایزید خان دوم (۹۱۸-۸۸۶ هـ. / ۱۵۱۲-۱۴۸۱ م) تقدیم داشته است. این مثنوی در آن زمان مقبولیت عامه را در پی داشته، برخی گفته‌اند:

«سورث ذوق‌در اهل دله حمدینک یوسف وزلیخاسی

بی‌تردد جلا ویروپ گیدرر گوگل آینه سنده کی پاسی»

شاعر در این منظومه پس از حمد و ثنای الهی و نعت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و خلفا، پدر و مرشد خویش «آق شمس‌الدین» را ستوده و نیز ضمن داستان به پند و اندرزهای صوفیانه می‌پردازد.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ تاریخ کتابت: [سده ۱۱ هـ. / ۱۶ م] □ عنوانها و نشانیها: شنگرف و لاجورد □ نوع کاغذ: فرنگی، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۱۷۲ □ تعداد سطر: ۱۷ □ اندازه متن: ۱۱×۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۷×۱۰ سانتیمتر □ نوع جلد: دو رو تیماج؛ برون: قهوه‌ای تیره، ضربی، مجدول، با ترنج و سرترنج و لچک ترنج؛ درون: زرشکی فرسوده، مجدول به طلا و ترنج کوچک.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است؛ نسخه دارای یک سرلوح محرابی سبک ترکی با زمینه لاجورد و نگاره‌های اسلیمی، بازوبندی که میان آن به نام کتاب مزین شده است. برگها مجدول به طلا و خطوط مشکی می‌باشد و عناوین به رنگ شنگرف و لاجورد و به خط نسخ متمایل به توقیع نگاشته شده است. آثار اندکی از رطوبت و چربی روی برخی برگها دیده می‌شود. پشت برگ «۱۷۰» گویا تملک «سید احمد عاریف افندی» آمده است.

عثمانلی مؤلفلری، ج ۲، صص ۱۳۶-۱۳۵؛ فهرس المخطوطات الترتکبة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۴، ص ۲۷۷؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۲۰۵۴؛ هدیه العارفین، ج ۱، ص ۳۳۵؛ *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, pp. 169-170; *Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, C.II, S.108-109.

«شماره ۹۶۹۲»

کتابشناسی مأخذ و منابع فهرست‌نگاری

۱. ابن عماد حنبلی، شهاب‌الدین عبدالحی: *شذرات الذهب فی أخبار من ذهب* (۹ مج). الطبعة الأولى: بیروت، دارالکتب العلمیة ۱۴۱۹ هـ. / ۱۹۹۸ م. [عربی]
۲. ابن یوسف شیرازی، ضیاء‌الدین حدائق: *فهرست کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار* [شهید مطهری] (ج ۲). تهران. چاپخانه مجلس ۱۳۱۸ ش. [فارسی]
۳. امین، سید محسن: *أعیان الشیعة* (۱۰ مج). بیروت، دار التعارف للمطبوعات ۱۴۰۳ هـ. / ۱۹۸۳ م. [عربی]
۴. انوار، سید عبدالله: *فهرست نسخ خطی کتابخانه ملی ایران* (ج ۶)، انتشارات اداره کل کتابخانه‌ها ۱۳۵۴ ش. [فارسی]
۵. بامداد، مهدی: *شرح حال رجال ایران* (۶ مج). چاپ اول: تهران، کتابفروشی زوار ۱۳۵۷ ش. [فارسی]
۶. بروسوی، محمد طاهر: *عثمانلی مؤلفلری* (۳ مج). برنجی باصما [چاپ اول]: استانبول، مطبعة عامره ۱۳۳۳ هـ. [ترکی عثمانی].

۷. بغدادی، اسماعیل پاشا: *إيضاح المكنون في الدليل على كشف الظنون عن أسامي الكتب والفنون* (۲ مج). الطبعة الثالثة: طهران، مكتبة الإسلامية - الجعفري (اوفست) ۱۳۸۷هـ./۱۹۶۷م. [عربی]
۸. بغدادی، اسماعیل پاشا: *هدية العارفين، أسماء المؤلفين وآثار المصنفين من كشف الظنون* (۲ مج). الطبعة الثالثة: طهران، مكتبة الإسلامية - الجعفري (اوفست) ۱۳۸۷هـ./۱۹۶۷م. [عربی]
۹. تربیت، محمدعلی: *دانشمندان آذربایجان*. چاپ اول (با تصحیح): تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ۱۳۷۸ش. [فارسی]
۱۰. حائری، عبدالحسین: *فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای ملی* (ج ۱۹). تهران، مجلس شورای ملی ۱۳۵۰ش. [فارسی]
۱۱. حاجی خلیفه، مصطفی بن عبدالله مشهور به کاتب چلبی: *كشف الظنون عن أسامي الكتب والفنون* (۲ مج). الطبعة الثالثة: طهران، مكتبة الإسلامية - الجعفري (اوفست) ۱۳۸۷هـ./۱۹۶۷م. [عربی]
۱۲. دانش پزوه، محمد تقی: *فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران* (ج ۱۳). تهران، انتشارات دانشگاه تهران ۱۳۴۰ش. [فارسی]
۱۳. دانش پزوه، محمد تقی و...: *فهرستواره کتابخانه مینوی و کتابخانه مرکزی پژوهشگاه*. چاپ اول: تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی ۱۳۷۴ش. [فارسی]
۱۴. دانش پزوه، محمد تقی و...: *نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، درباره نسخه‌های خطی* (ج ۳). تهران، چاپخانه دانشگاه تهران ۱۳۴۲ش. [فارسی]
۱۵. دوبراچا، قاسم: *فهرس المخطوطات العربية والتركية والفارسية والبوسنوية في مكتبة الغازي خسرو بك سراييفو في البوسنة والهرسك* (ج ۱). الطبعة الأولى: سراييفو، مشيخة

- الجماعة الدينية الإسلامية في جمهورية بوسنة وهرسك الاشتراكية ۱۹۶۳م. الطبعة الثانية: لندن/سراییفو، مؤسسة الفرقان للتراث الإسلامي/رئاسة الجماعة الإسلامية في البوسنة والهرسك ۱۴۲۱هـ./۲۰۰۰م. [صربوکرواتی]
۱۶. دولت آبادی، عزیز: *سخنوران آذربایجان* (۲ مج). [جلد ۱]: تبریز، مؤسسه تاریخ و فرهنگ ایران ۱۳۵۵ش، [جلد ۲]: تبریز، انتشارات ستوده ۱۳۷۷ش. [فارسی]
۱۷. دهخدا، علی اکبر: *لغت نامه دهخدا* (۱۶ مج)، چاپ دوم (از دوره جدید): تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران با همکاری مؤسسه لغت نامه دهخدا ۱۳۷۷ش. [فارسی]
۱۸. ریاضی زاده، عبداللطیف بن محمد: *أسماء الكتب*. الطبعة الثانية: دمشق، دارالفکر ۱۴۰۳هـ./۱۹۸۳م. [عربی]
۱۹. زرکلی، خیرالدین: *الأعلام*، قاموس تراجم لأشهر الرجال والنساء من العرب والمستعربين والمستشرقين (۸ مج). الطبعة الثامنة: بيروت، دار العلم للملايين ۱۹۸۹م. [عربی]
۲۰. سامی، ش [شمس الدین محمد]: *قاموس الأعلام* (۶ مج). برنجی باصما [چاپ اول]: استانبول، مهران مطبعة سی ۱۶-۱۳۰۶هـ. [ترکی عثمانی]
۲۱. سبجانی، توفیق: *فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه مغنيسا*. چاپ اول: تهران، مرکز نشر دانشگاهی ۱۳۶۶ش. [فارسی]
۲۲. سمنوا، آ، آ: *فهرست دستنویس‌های شرقی در فرهنگستان علوم ازبکستان شوروی* (ج ۵-۱) چاپ اول: تاشکند، انتشارات فن ۶۰-۱۹۵۲م. [روسی]
۲۳. سیّد یونسی، میر ودود: *فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه ملی تبریز* (ج ۲ و ۳). تبریز، انتشارات کتابخانه ملی تبریز ۵۴-۱۳۵۰ش. [فارسی]
۲۴. ششن، رمضان و...: *فهرس مخطوطات مكتبة كوپريلي* (۳ مج). استانبول، مطبعة

رنکالر/آنکارا، مطبعة وقف الديانة ۱۴۰۶هـ./۱۹۸۶م. [عربی]

۲۵. شمس‌الدین، احمد: فهرس اعلام كشف الظنون عن أسامي الكتب والفنون. الطبعة الأولى:

بيروت، دارالكتب العلمية ۱۴۱۳هـ./۱۹۹۳م. [عربی]

۲۶. صابان، سهيل: دليل المطبوعات العثمانية والتركية في مكتبة الملك فهد الوطنية. الرياض،

منشورات مكتبة الملك فهد الوطنية ۱۴۱۷هـ./۱۹۹۶م. [عربی]

۲۷. عطاءالله، محمود علي: فهرس مخطوطات المكتبة الإسلامية في يافا [فلسطين المحتلة].

عمان-اردن، منشورات مجمع اللغة العربية الأردني ۱۴۰۵هـ./۱۹۸۴م. [عربی]

۲۸. عقيقي بخشايشي: مفاخر آذربايجان (ج ۳). چاپ اول: تبريز، نشر آذربايجان

۱۳۷۵ش. [فارسی]

۲۹. فاييتش، زينل: فهرس المخطوطات العربية والتركية والفارسية والبوسنوية في مكتبة الغازي

خسرويك سراييفو في البوسنة والهرسك (ج ۳). سراييفو، مشيخة الطائفة الإسلامية في

جمهورية بوسنة وهرسك ۱۹۹۱م. [صربوكرواتي]

۳۰. فلوگل، گوستاو: فهرس المخطوطات العربية والفارسية والتركية بمكتبة البلاط القيصري في

فيينا بالتسماء (۳ مج). وين ۶۷-۱۸۶۵م. [آلمانی]

۳۱. قدری، حسين كاظم: بيوك تورک لغتی (ج ۱). استانبول، دولت مطبعه‌سی ۱۹۲۷م.

[ترکی عثمانی/استانبولی]

۳۲. كحالة، عمر رضا: معجم المؤلفين تراجم مصنفی الكتب العربية (۱۵ مج)، بيروت: مكتبة

المثنی/دار إحياء التراث العربي [بی تا]. [عربی]

۳۳. كينگ، ديويديا: فهرس المخطوطات العلمية المحفوظة بدار الكتب المصرية بالقاهرة (۲

مج). القاهرة، الهيئة المصرية العامة للكتاب بالتعاون مع مركز البحوث الأمريكي بمصر

وموسسة سميتسونيان ۸۶-۱۹۸۱م. [عربی]

۳۴. گروه فهرست‌نگاران: فهرس المخطوطات التركية العثمانية التي اقتنتها دارالكتب القومية

منذ عام ۱۸۷۰ حتى نهاية ۱۹۸۰م (۵ مج). [القاهرة]، الهيئة المصرية العامة للكتاب

۹۷-۱۹۸۷م. [عربی]

۳۵. گروه فهرست‌نگاران: فهرس المخطوطات الفارسية التي تفتنيها دارالكتب حتى عام ۱۹۶۳م

(۲ مج). القاهرة، مطبعة دارالكتب ۱۹۶۶م. [عربی]

۳۶. گروه فهرست‌نگاران: فهرس المطبوعات التركية العثمانية التي اقتنتها دارالكتب القومية منذ

انشائها عام ۱۸۷۰ حتى نهاية عام ۱۹۶۹م (۲ مج). [القاهرة]، الهيئة المصرية العامة للكتاب

۸۲-۱۹۸۲م. [عربی]

۳۷. گروه فهرست‌نگاران: فهرست نسخه‌های خطی ترکی موجود در انستیتوی ملل آسیایی

آکادمی علوم شوروی درلنین‌گراد (سنت پترزبورگ) (۳ مج). مسکو، نشریات علم

۸۰-۱۹۶۵م. [روسی]

۳۸. لجنة الترجمة: دائرة المعارف الإسلامية (ج ۱). الطبعة الثانية: القاهرة، دار الشعب

۱۹۶۹م. [عربی]

۳۹. محبی، محمد أمين: خلاصة الأثر في أعيان القرن الحادي عشر (۳ مج). بيروت، مكتبة

خيّاط [بی تا]. [عربی]

۴۰. مدرّس خيابانی تبریزی، محمد علي: ریحانة الأدب في تراجم المعروفين بالكنية واللقب

(۸ مج). چاپ سوم: تبريز، کتابفروشی خيّام ۱۳۴۹ش. [فارسی]

۴۱. مشار، خانبابا: فهرست کتابهای چاپی فارسی (ج ۳). چاپ دوم: تهران، چاپخانه ارژنگ

۱۳۵۰ش. [فارسی]

۴۲. معین، محمد: فرهنگ فارسی معین (ج ۲). چاپ چهاردهم: تهران، انتشارات امیر کبیر

۱۳۷۸ش. [فارسی]

۴۳. منزوی، احمد: فهرست مشترک نسخه‌های خطی فارسی پاکستان (ج ۱۴). اسلام آباد، مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ۱۴۱۷هـ./۱۹۹۷م. [فارسی]
۴۴. منزوی، احمد: فهرست نسخه‌های خطی فارسی (۶ مج). تهران، مؤسسه فرهنگی منطقه‌ئی ۵۳-۱۳۴۸ش. [فارسی]
۴۵. منزوی طهرانی، آقابزرگ (محمد محسن): الذریعة إلى تصانیف الشيعة (۲۵ مج). نجف، مطبعة الغري/تهران، کتابخانه اسلامی ۹۸-۱۳۵۵هـ. [عربی]
۴۶. موجانی، سید علی و... (زیر نظر): فهرست نسخ خطی فارسی انستیتوی آثار خطی تاجیکستان (ج ۱). چاپ اول: تهران، مرکز مطالعات سیاسی و بین الملل وزارت امور خارجه ۱۳۷۶ش. [فارسی]
۴۷. مؤسسه الفرقان: المخطوطات الإسلامية في العالم (ج ۲). لندن، مؤسسه الفرقان للتراث الإسلامي ۱۴۲۱هـ./۲۰۰۰م. [عربی]
۴۸. موسوی بجنوردی، کاظم (زیر نظر): دائرة المعارف بزرگ اسلامی (ج ۵). چاپ اول: تهران، مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی ۱۳۷۲ش. [فارسی]
۴۹. نامیتاک، فهیم علی: فهرس المخطوطات العربية والتركية والفارسية والبوسنوية في مكتبة الغازي خسرويك بسراييفو في البوسنة والهرسك (ج ۴). لندن/سراییفو، مؤسسه الفرقان للتراث الإسلامي / رئاسة الجماعة الإسلامية في البوسنة والهرسك ۱۴۱۹هـ./۱۹۹۸م. [صربوکرواتی]
۵۰. نوشاهی، سید عارف: فهرست نسخه‌های خطی فارسی موزه ملی پاکستان. [در] کراچی. اسلام آباد، مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ۱۴۰۴هـ./۱۹۸۳م. [فارسی]
۵۱. هدایت، رضا قلی خان: ریاض العارفین. تهران، کتابفروشی محمودی ۱۳۴۴ش. [فارسی]

۵۲. هدایت، رضا قلی خان: مجمع الفصحاء (ج ۱). تهران، مؤسسه مطبوعاتی امیرکبیر ۱۳۶۶ش. [فارسی]
53. Ahlwardt, Wilhelm: *Verzeichniss der Arabischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin*. Bd.I-X, Berlin 1887-99.
54. Brockelmann, Carl: *Geschichte der Arabischen Literatur (GAL)*. Supplementband I-II Leiden 1943-49.
55. Cunbur, Müjgan, ... : *Milli Kütüphane Yazmalar Kataloğu*. C.I-II. Ankara 1987-88.
56. Dobrača, Kasim: *Katalog Arapskih, Turskih i Perzijskih Rukopisa*. Gazi Husrev-Begova Biblioteka u Sarajevu. Svezak I-II. Sarajevo 1963-79. [Svezak I (drugo izdanje): London/Sarajevo 2000].
57. Fajić, Zejnil: *Katalog Arapskih, Turskih i Perzijskih Rukopisa*. Gazi Husrev-Begova Biblioteka u Sarajevu. Svezak III. Sarajevo 1991.
58. Flügel, Gustav: *Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien*. Bd. I-III. Wien 1865-67.
59. Gölpinarli, Abdülbâki: *Mevlana müzesi Yazmalar Kataloğu*. C.I-III. Ankara 1967-72.
60. Jahić, Mustafa: *Katalog Arapskih, Turskih, Perzijskih i Bosanskih Rukopisa*. Svezak VIII. London/Sarajevo 2000.
61. Karatay, Fehmi Edhem: *Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*. C.I-II. İstanbul 1961.
62. Kut, Günay: *Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*. İstanbul 1989.

﴿فهرست الفبایی نسخه‌های خطی﴾

تاریخ عثمانی به تاریخ پیچوی.	آبوشقه به لغات نوایی.
تاریخ منتخب للفهم أقرب به تاریخ نشانجی.	إجمال الکی به رسالة الحي في إسلالة الکی.
تاریخ نشانجی ۳۳-۳۶	احکام رمل ۱۳
تاریخ نعیم به روضة الحسين في خلاصة أخبار الخافقين.	احکام علم رمل ۱۴
التجوید (رسالة في ...) ۳۶-۳۷	احوال دوازده امام (ع) ۱۵
تجوید قره‌باش ۳۷-۳۸	اختری صغیر ۱۶-۱۷
تحفة الحرمين ۳۸-۴۰	اختری کبیر ۱۷-۱۹
تحفة شاهی ۴۰-۴۱	اختلاج گوش به طنین اذن.
التحفة في اللغة الفارسية به تحفة شاهی.	اختیار الجزئی ۲۰-۲۱
التحفة الهادیة ۴۱-۴۳	ادعیة مأثوره (رسالة ...) به دعانامه.
تحقیق الصلوات ۴۳-۴۴	اذکار و ادعیه ۲۱-۲۲
تدبیر الحجر المکرم ۴۵	ارادة جزئی به اختیار الجزئی.
تذکرة أولیاء بغداد به جامع الأنوار في مناقب الأبرار.	استعاره ۲۲-۲۳
تذکرة الشعراء ۴۶-۴۷	اسحاقیة به منظومة في الصلاة.
تذکرة لطیفی به تذکرة الشعراء.	أعجوبة الغرائب في نظم الجواهر العجائب ۲۳-۲۴
ترجمة بهجة الأسرار ۴۷-۴۹	الفاظ کفر ۲۴-۲۵
ترجمة تاریخ ابن خلدون به مفتاح العبر.	امثلة مختلفه ۲۵-۲۷
ترجمة التنبیان في تفسیر القرآن ۴۹-۵۱	انشاء مرغوب ۲۷-۲۸
ترجمة ثواب المناقب ۵۱-۵۳	اون ایکی امام افندیلیمزک احوال واقعه‌سی به دوازده امام (ع).
ترجمة روضة الشهداء به حديقة السعداء.	ایام السعد و النحس ۲۸-۲۹
ترجمة سراج به ترجمة فرائض سجاوندی.	بیان طریق قادریه و رفاعیه ۳۰-۳۱
ترجمة سورة ضحی ۵۳-۵۴	بیان شرائط انتاج اشکال اربعه ۲۹-۳۰
ترجمة شرح جنة الاسماء ۵۴-۵۵	بیع و شراء (رسالة ...) به معاملات.
ترجمة شرعة الإسلام به روضة الإسلام.	تاریخ پیچوی ۳۱-۳۳
ترجمة الفتاوى الزیئیه ۵۵-۵۷	تاریخ توقیعی به تاریخ نشانجی.

63. Nametak, Fehim Ali: *Katalog Arapskih, Turskih, Perzijskih i Bosanskih Rukopisa*. Gazi Husrev-Begova Biblioteka u Sarajevu. Svezak IV. London/Sarajevo 1998.
64. Popara, Haso,... : *Katalog Arapskih, Turskih, Perzijskih i Bosanskih Rukopisa*. Svezak VII. London/Sarajevo 2000.
65. Rieu, Charles: *Catalogue of the Persian Manuscripts in the British Museum*. Vol.2, London 1881.
66. Rieu, Charles: *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*. London 1888.
67. Roper, Geoffrey (Gen. Editor): *World Survey of Islamic Manuscripts*. Al-Furqan Islamic Heritage Foundation. Vol. 1, London 1992.
68. Rossi, Ettore: *Elenco del Manoscritti Turichi Della Biblioteca Vaticana*. Vaticano 1953.
69. Schmidt, Jan: *Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University, and other Collections in the Netherlands*. Vol.1, Leiden 2000.
70. TCYK: *İstanbul Kütüphaneleri Tarih - Coğrafya Yazmaları Katalogları*. I-II Fas., İstanbul 1943-62.
71. TDVİA: *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.VI, İstanbul 1992.
72. TÜYATOK: *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu* (The Union Catalogue of Manuscripts in Turkey.) C.I-V (07), İstanbul 1982-84.
73. TÜYDK: *Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*. C.I-IV, İstanbul 1947-76.